

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Caroline Aspinge

Framgångsfaktorer
vid utredning av
misshandelsbrott

Examensarbete

30 högskolepoäng

Handledare:

Helen Örnemark Hansen

Straff- och processrätt

Höstterminen 2009

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte	8
1.2 Avgränsning	8
1.3 Metod	9
1.4 Disposition	10
2 POLISIÄR VERKSAMHET	12
2.1 Polisens uppdrag	12
2.2 Polisens mål	12
3 BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET	15
3.1 Brå:s uppdrag	15
3.2 Rapport 2009:1	15
3.2.1 Avgörande information för åtals väckande	16
3.2.2 Framgångsrika utredningsåtgärder	18
3.2.3 Förstahandsåtgärders betydelse för personuppklaring	19
3.2.4 Ökad personuppklaring utan stödbevisning	19
3.2.5 Kommentarer	20
4 BEVISPRÖVNING I BROTTMÅL	21
4.1 Beviskrav	21
4.1.1 Anledning anta	21
4.1.2 Skälig misstanke	23
4.1.3 Sannolika skäl	24

4.1.4	Tillräckliga skäl för åtal	25
4.1.5	Ställt utom rimligt tvivel	25
4.2	Bevisvärdering	26
4.2.1	Trovärdighet och tillförlitlighet	27
5	RÄTTSFALLSANALYS	31
5.1	Misshandel vid Värnhemstorget	31
5.1.1	Inledning	31
5.1.2	Förundersökning 1200-K20384-08	31
5.1.3	Stämningsansökan AM-25639-08	37
5.1.4	Malmö Tingsrätt, B4554-08	37
5.1.5	Hovrätten över Skåne och Blekinge, B2931-08	40
5.1.6	Kommentar till bevisningen	41
5.1.7	Kommentar till domskälen	45
5.2	Misshandel utanför nattklubb	47
5.2.1	Inledning	47
5.2.2	Förundersökning 1200-K52441-06	47
5.2.3	Stämningsansökan AM-93115-07	51
5.2.4	Malmö Tingsrätt, B7661-07	52
5.2.5	Hovrätten över Skåne och Blekinge, B1555-08	53
5.2.6	Kommentar till bevisningen	54
5.2.7	Kommentar till domskälen	56
5.3	Jämförelse av brottsutredningar	58
6	ANALYS	59
6.1	Förstahandsåtgärdernas betydelse	59
6.2	Identifierade framgångsfaktorer	62
6.3	Stödbevisning och Rapport 2009:1	64
6.4	Hovrättens värdering av stödbevisning	69
6.5	Förslag till metoder för att öka personuppleringen	70
6.6	Avslutande kommentar	71
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	75

Summary

During 2005 a study was carried out which concluded in that the police should be able to solve many assault and battery cases where the parties are unknown to each other and where the crime took place outdoors. RPS¹ gave thereafter Brå² the task to carry out a new study which basically had the same objective as the one that was carried out in 2005. Brå:s results of these studies has been published in Report 2007:12 and 2009:1. In the latter the conclusion was taken that personal clarification should be raised amongst other things through that the police account for more preliminary investigation protocols without the supporting evidence to a prosecutor. The Conclusion that Brå arrived at was based on chosen crime investigations where the prosecutor sued or judged that it would be possible to sue.

In order to be able to check Brå:s claim I decided to carry out a study that was based on several sentences analysed by court views on supporting evidence. To make sure that the sentence was not changed at a later stage I analysed law enforced sentences in the Appeal court where the defendant was found guilty. Of those sentences which are included in the study, it becomes clear that there was no support for Brå:s opinion of the support evidence. It should be noted that the Supreme Court, after Brå published their report in two editions, confirmed the value of the support evidence. My opinion is that the study supports the findings that Brå:s report 2009.1 is out of date.

The study's aim was also from the sentences to identify general success factors to solve more cases. The most important identified factor is that police patrols take comprehensive first hand actions in close connection to the committed crime which focuses on injury documentation and inquiries

¹ The National Police Board of Sweden

² The National Council for Crime Prevention

with parties and witnesses. Another important factor is that the police, at the crime scene, document the observations being made and their impressions.

Sammanfattning

Under 2005 genomfördes en studie vars slutsats bl. a. var att polisen borde kunna klara upp fler misshandelsbrott där parterna är obekanta med varandra och där brottet skett utomhus. RPS gav därefter Brå i uppdrag att genomföra en ny studie som i stort sett hade samma syfte som den från 2005. Brå:s resultat av studierna har redovisats i Rapport 2007:12 och 2009:1. I den senare dras slutsatsen att personuppleringen skulle kunna öka genom att polisen redovisar fler förundersökningsprotokoll utan stödbevisning till åklagare. Slutsatsen som Brå kom fram till baserades på utvalda brottsutredningar där åklagare väckt åtal eller bedömt att det skulle vara möjligt att väcka åtal.

För att kontrollera Brå:s påstående om stödbevisning valde jag att genomföra en studie där jag utifrån ett antal domar analyserade domstolens syn på bevisningen. För att förvissa mig om att inte domen ändrats vid senare tillfälle analyserades lagakraftvunna domar i Hovrätten där de tilltalade fällts till ansvar. Av de domar som ingår i studien återfinns inget stöd för Brå:s uppfattning om stödbevisning. Efter det att Brå publicerat sin rapport har Högsta Domstolen i två avgöranden slagit fast vikten av stödbevisning. Min uppfattning är att studien ger stöd för påståendet att Brå:s rapport 2009:1 är ovederhäftig vad avser uppfattningen om stödbevisning.

Studien syftade även till att utifrån domarna identifiera generella framgångsfaktorer för att klara upp fler brott. Den viktigaste faktorn som identifierades är att polispatruller vidtar långtgående förstahandsåtgärder i nära anslutning till att brottet förövas som fokuserar på skadedokumentation och förhör med parter och vittnen. En annan viktig faktor är att polismännen som kommer till brottsplatsen noggrant dokumenterar de iakttagelser som görs och egna intryck.

Förord

Ett examensarbete och en utbildning har kommit till sitt slut och jag vill passa på att tacka Polismyndigheten i Skåne och planstaben i POMA som gett mig tjänstledigt för att slutföra det jag tidigare påbörjat.

Jag vill även passa på att tacka alla er som kommit med värdefulla synpunkter och kommentarer under arbetets gång, inte minst poliskommissarie Tommy Lindén, kammaråklagare Jeanette Sprimont, kammaråklagare Lars Morand och rådman Karoline Fridolf. Jag tackar även de som tagit sig tid att korrekturläsa och kritisera arbetet, och då särskilt polisinspektör Sven B Persson, poliskommissarie Mats Olsson och poliskommissarie Kennerth Strand. Därtill är jag tacksam för den värdefulla hjälpen från familjen Gilbert.

Helsingborg, januari 2010

Caroline Aspinge

Förkortningar

Brå	Brottsförebyggande rådet
FAP	Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
Fhl	Förhørsledare
Fu	Förundersökning
FUK	Förundersökningskungörelsen (1947:948)
Fu-ledare	Förundersökningsledare
FUP	Förundersökningsprotokoll
HovR	Hovrätten
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsman
Mt	Misstänkt
Mä	Målsägande
PHS	Polishögskolan i Stockholm
POMA	Polisområde Malmö
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RPS	Rikspolisstyrelsen
TR	Tingsrätten
UMAS	Universitets Sjukhuset Malmö Allmänna Sjukhus
Vt	Vittne

1 Inledning

Varje år görs ett stort antal polisanmälningar avseende våldsbrott. Under 2008 anmäldes totalt 84 600 fall av misshandel³ av vilka 18 % blev personuppklarade, dvs att åtal väckts, strafföreläggande utfärdats eller att åtalsunderlåtelse meddelats.⁴ Uppfattningen är dock att det fortfarande finnas utrymme för att öka uppklaringen. Den nationella målsättningen för innevarande år, avseende misshandelsbrott förövande utomhus av en obekant gärningsman, är att polisen vid utgången av 2010 ska ha personuppklat 26 % av de inkomna anmälningarna.⁵

Skälet till att det anses möjligt att öka uppklaringen kan delvis förklaras med den studie som professor Leif GW Persson genomförde 2005 om våld i offentlig miljö.⁶ En av slutsatserna i hans undersökning var att polisen borde kunna klara upp fler misshandelsbrott där gärningsman och målsäganden är obekanta. Med studien som underlag fick Brå i uppdrag av RPS att undersöka huruvida en större andel av misshandelsbrotten skulle kunna personuppklaras.⁷ Resultatet av undersökningen finns att läsa i Brå:s rapporter 2007:12 och 2009:1, vars slutsatser harmonierar med studien från 2005. I rapporten från 2009 föreslår Brå ett antal utredningsåtgärder som bör vidtas för att möjliggöra en ökad personuppklarning:

1. *"Öka andelen ärenden där förstahandsåtgärder vidtas"*.
2. *"Dra i större utsträckning i de givande trådar som finns även om det rör sig om tidskrävande fall, lindriga fall och fall med motanmälningar"*.
3. *"Överväg system med någon form av checklista/prestationsindikatorer"*.
4. *"Låt inte utredningsbenägenhet påverkas av parternas härkomst"*.
5. *"Avstå inte från att redovisa förundersökningsprotokoll bara för att stödbevisning saknas i ärendet"*.

³ Brå, Rapport: *Anmälda brott*, Slutgiltig statistik för 2008, s. 5.

⁴ Brå, Rapport: *Uppklarade brott*, Slutgiltig statistik för 2008, s. 2.

⁵ Beslut: *Polisens planeringsförutsättningar för perioden 2010-2012* (PFF), Bilaga 1, Kvantitativa mål för 2010, s. 3.

⁶ PM 2005-12-08: *Högre uppklaring av mängdbrotten*.

⁷ Brå Rapport 2007:12 *Misshandel mellan obekanta – kan fler brott klaras upp?* Del 1, s. 8.

6. *”Ge mer vägledande feedback i alla led”.*
7. *”Diskutera den ökade andelen anmälningar mot målsägandes vilja och hur dessa bör hanteras”.*⁸

Som polisiär förundersökningsledare med mångårig erfarenhet av utredningsarbete och bevisvärdering blev jag betänksam över vissa av de förslag som Brå publicerade. Särskilt punkt nummer fem där Brå föreslår att polisen i syfte att öka personuppleringen ska slutföra fler utredningar och översända dem till åklagare trots avsaknad av stödbevisning. Förslaget tolkar jag som att Brå anser att polisen bör lägga mer tid och resurser på brottsutredningar som saknar bevisning utöver målsägandes och misstänkts utsagor. Detta kan innebära ett resursslöseri och en risk för att brott som är möjliga att klara upp blir bortprioriterade till förmån för brottsutredningar med låg lagföringsprognos. Då Rikspolischef Bengt Svensson tidigare lämnat riktlinjer om att Brå:s kunskap i allt större omfattning ska implementeras i den polisiära organisationen föreligger en risk för att en metod införs där ärenden ska protokolleras trots att polisiära förundersökningsledare gjort bedömningen att brott ej kan styrkas. En arbetsmetod som inte torde vara försvarbar varken ur ett rättsligt- eller effektivitets perspektiv.

Min uppfattning är att polisiära förundersökningsledare måste ha gedigen kunskap och förståelse för vad som krävs i bevishänseende för att domstolen ska kunna finna saken utredd bortom rimligt tvivel. Då det är i rätten som brottet slutgiltigt utreds och prövas bör kunskapen om bevisvärdering inhämtas från domstolarna, inte från ett fåtal åklagare. Således är utgångspunkten för uppsatsen att förundersökningens framgångsfaktorer bör identifieras genom analys av rättsfall. Dessa framgångsfaktorer bör därefter implementeras i utredningsverksamheten, inte resultatet av en i delar bristfällig rapport.

⁸ Brå, Rapport 2009:1, *Misshandel mellan obekanta, kan fler brott klaras upp?* Del 2, s. 9.

1.1 Syfte

Uppsatsens utgångspunkt är att utifrån fällande domar i högre instans identifiera och avgränsa framgångsfaktorer vid utredning av misshandelsbrott. Studien kommer vidare att söka belysa vilket stöd som går att finna i domarna för Brå:s uppfattning att stödbevisning inte är nödvändigt för att åklagaren på objektiva grunder ska kunna förvänta sig en fällande dom.⁹

Genom analys av brottsutredningar som lett till fällande dom i Hovrätten ska studien ur ett brottsuppklaringsperspektiv:

1. Beskriva förstahandsåtgärdernas betydelse för domarna.
2. Identifiera eventuella framgångsfaktorer i de analyserade domarna.
3. Undersöka huruvida slutsatsen i Rapport 2009:1 angående stödbevisning korresponderar med de studerade domarna.
4. Föreslå metoder i syfte att öka personuppklaringen.

1.2 Avgränsning

Begreppet stödbevisning är frekvent använt inom doktrinen men det synes inte finnas någon allmängiltig definition. Då undersökningen av stödbevisningens värde delvis skett utifrån Brå rapport 2009:1 har jag valt att utgå från Brå:s uppfattning. Genom att analysera rapporten har jag sökt identifiera författarnas definition, vilken jag tolkat som att till stödbevisningen hör all form av bevisning undantaget målsägandes och tilltalads utsaga.

Studien av rättsfall belyser domstolarnas värdering av stödbevisning och framgångsfaktorer vid utredning av misshandelsbrott begångna utomhus¹⁰ där målsägande och gärningsman är obekanta med varandra. För att ett brott

⁹ Brå, Rapport 2009:1, s. 31.

¹⁰Brå, Rapport: ”Kodning av brott vid anmälningar respektive misstankar om brott”, version 2, s. 8.

ska anses ha skett utomhus ska brottsplatsen vara en plats där polisen genom övervakning eller patrullering kan påverka ordning och brottslighet.¹¹ Att personerna är obekanta innebär att de inte känner varandra sedan tidigare, åtminstone inte mer än till namn och utseende.¹² Analysen innefattar inte domar där gärningsman och målsägande var under 18 år då brottet förövades. Vidare har jag valt att begränsa studien till misshandel som begåtts av individer varför domen där en individ åtalades för sin hunds gärningar inte ingår. I två fall har den anmälda misshandeln föregåtts av trafikincidenter. Dessa två har jag valt att utesluta då gärningsmännen färdats i registrerade fordon och det erfarenhetsmässigt är relativt okomplicerat att identifiera förarna.

1.3 Metod

Studien har skett genom såväl empirisk- som rättsdogmatisk metod. Den undersökande delen har omfattat analys av utvalda domar med tillhörande brottsutredning. Utifrån domarna har faktorer identifierats som utgjort grunden för domstolens beslut att avkunna en fällande dom. För att förvissa mig om att domarna inte ändrats i högre instans valde jag att inrikta mig på laga kraft vunna domar från Hovrätten över Skåne och Blekinge. För att kvalitetssäkra studien har även domarna avkunnade i tingsrätten analyserats.

Efter att ha tagit del av samtliga vid hovrätten avkunnade domar under mars månad 2009 valdes de 31 domar ut som avhandlade misshandel.¹³ Därefter skedde ett nytt urval där brott förövade i Malmö kommun valdes ut vilka uppgick till 18.¹⁴ Av dem valdes de ut som förövats utomhus av en individ,

¹¹ Exempelvis: Gator, parker, torg, fortskaffningsmedel, områden vid järnväg, tunnelbana och trafikterminal till vilka allmänheten har tillträde, innetorg, gångtunnlar och passager, trottoarsserveringar eller anläggningar för publika evenemang som saknar tak.

¹² Brå, Rapport: *Kodning av brott. Anvisningar och Regler*, s.14.

¹³ Författaren påbörjade arbetet med uppsatsen i juni 2009. Den bakomliggande tanken var att analysera rättsfall som nyligen vunnit laga kraft. I övrigt valdes månaden mars ut slumpmässigt.

¹⁴ Då författaren arbetar som polisiär förundersökningsledare i Polisområde Malmö, och studiens resultat önskas implementeras i den operativa utredningsverksamheten, valdes staden ut för undersökningen.

där målsäganden och gärningsman varit obekanta med varandra och där åtalet lett till en fällande dom i Hovrätten. Av de 18 återstod således två domar, B2931-08 och B1555-08. Utifrån respektive brottsutredningen, åklagarens stämningsansökan och Hovrättens avgöranden identifierades den bevisning som presenterades i målet och hur domstolen värderade den samma.

Då urvalet av studerade domar är begränsat valde jag att även använda mig av en rättsdogmatisk metod. Genom att ta del av doktrin, prejudikat, praxis och lagstiftning har jag sökt att utröna huruvida uppfattningen om stödbevisning som förs fram i Rapport 2009:1 korresponderar med dessa.

1.4 Disposition

Inledningsvis redogör jag i kapitel två för det polisiära uppdraget och de nationella målen, vilka inom utredningsverksamheten primärt syftar till att allt fler mängdbrott ska utredas och klaras upp. Jag övergår därefter i kapitel tre till att redogöra för Rapport 2009:1, där Brå redovisat hur polisen kan öka personuppleringen av misshandelsbrott. Det som särskilt belyses i avsnittet är undersökningens slutsats om att avsaknad av stödbevisning inte bör utgöra ett hinder från att redovisa förundersökningsprotokoll till åklagare. I nästföljande kapitel följer en redogörelse för de beviskrav och den bevisvärdering som tillämpas under förundersökning och i domstol. Det fjärde kapitlet avslutas med ett avsnitt om stödbevisning och s.k. trovärdighetsmål. Då Rapport 2009:1 baserades på huruvida åklagare hade valt att väcka åtal eller ej har jag i min studie valt att gå ett steg längre och istället analyserat domstolens syn på stödbevisning och brottsutredningarnas framgångsfaktorer. I femte kapitlets rättsfallsanalys redogörs för två avgöranden från Hovrätten, vilka båda lett till fällande domar. Jag börjar med att i respektive fall presentera vilka utredningsåtgärder som vidtagits under förundersökningen och de uppgifter som därvid har framkommit. Därefter övergår jag till domarna från tingsrätten och hovrätten. Respektive rättsfall avslutas med en kommentar av bevisningen och domskälen.

Uppsatsen avslutas med kapitel sex där resultaten av rättsfallsstudien och genomgången material vävs samman i en analys. I den avslutande delen diskuteras främst värdet av stödbevisning och de framgångsfaktorer som identifieras.

2 Polisiär verksamhet

2.1 Polisens uppdrag

Att förebygga och klara upp brott är av yttersta vikt för att medborgarna ska känna sig trygga och att de som drabbas ska få upprättelse. Det är även av stor betydelse att de som begår brott identifieras och lagförs för att kunna bibehålla ett högt förtroende för rättsväsendet. Detta förutsätter att hela rättskedjan, från polis till högsta domstol, håller hög rättslig nivå. För att uppnå de polisiära kraven på ökad trygghet genom minskad och beivrad brottslighet har det under de senaste åren vidtagits omfattande åtgärder. Nationella metoder för hur polisen ska arbeta med brottsförebyggande och brottsutredande verksamhet har utarbetats och implementerats i organisationen. Ett nationellt värdegrundsarbete har påbörjats och omfattande utbildningsinsatser har genomförts. En särskild satsning har varit att utbilda de polisiära förundersökningsledarna i syfte att minska kompetensskillnaden mellan polis och åklagare. Detta har varit nödvändigt då vissa arbetsuppgifter som tidigare utförts av åklagare numera åvilar polisiära förundersökningsledare, som exempelvis viss bevisvärdering.

Polisens uppdrag styrs ytterst av lagstiftaren och regeringen. Genom ett årligt regleringsbrev fastställer regeringen vad myndigheterna inom polisen ska ha för fokusområden. Av regleringsbrevet för 2009 framgår att målet för utredning och lagföring är att fler brott ska klaras upp samt att effektiviteten och kvaliteten i det brottsutredande arbetet ska öka.¹⁵

2.2 Polisens mål

I enlighet med regeringens intentioner och målsättning har rikspolischef Bengt Svensson i dokumentet *Rikspolischefens inriktning* beskrivit hur den

¹⁵ Regeringsbeslut 1:16, 2008-12-18, s. 1, 3.

polisiära utredningsverksamheten ska bedrivas. Däribland nämns att arbetet ska genomföras med högt ställda krav på rättssäkerhet, kvalitet och effektivitet. Genom användandet av bättre utredningsmetoder, baserat på polisens nationella utredningskoncept (PNU), ska allt fler brott klaras upp.¹⁶

Rikspolischefens inriktning har bland annat legat till grund för styrdokumentet *Polisens planeringsförutsättningar för perioden 2010-2012 (PPF)*.¹⁷ I det senare noteras att en förutsättning för kvalitet i den brottsutredande verksamheten är att undersökningsledare och utredare innehar en hög kompetens. Polisiära förundersökningsledare ska kontinuerligt följa upp, kvalitetssäkra och återkoppla till yttre personal och utredare. Allt fler mängdbrott ska utredas och det konstateras att en förutsättning för att brott ska kunna personuppklaras är att utredningsåtgärder vidtas i nära anslutning till händelsen. Polismyndigheterna åläggs därför att vidta åtgärder så att utredningsarbetet i möjligaste mån kan påbörjas utan någon längre tidsutdräkt. Vidare ska i allt större omfattning än vad som hittills skett brottsutredningar bedrivas på platsen för brottet. Det poängteras att poliser i yttre tjänst förstår att de agerar som brottsutredare och vikten av att de vidtar rätt utredningsåtgärder på brottsplatser.¹⁸ Av beslutet framgår även att RPS tillsammans med Åklagarmyndigheten och Domstolsverket fått i uppdrag av regeringen att gemensamt vidta åtgärder för att effektivisera samverkan och hantering av mängdbrotten¹⁹ för att därigenom uppnå markant kortare handläggningstider och högre lagföring. Ytterligare ett mål som nämns är att antalet överlämnanden såväl inom polisen som mellan de olika brottsutredande myndigheterna ska minska.

Under de kommande åren är uppkläringen av våld i offentlig miljö ett fortsatt prioriterat område. Målsättningen nationellt vad avser anmälda brott

¹⁶ Beslut: *Rikspolischefens inriktning*, Dnr: KA-191-6107/08.

¹⁷ Beslut 2009-06-16: *Polisens planeringsförutsättningar för perioden 2010-2012 (PPF)*.

¹⁸ A.a., s. 7.

¹⁹ Mängdbrotten definieras här som de brott vilka normalt leds av en polisiär fu-ledare (se bilagan till FAP 403-5).

i offentlig miljö är att polisen aktivt ska bidra till att minska brottsligheten så att misshandel utomhus vid utgången av 2010 gått ned med 2,5 % jämfört med målvärdet för 2009. För Skånes del innebär det att det finns en målsättning att maximalt 4 900 brott avseende misshandel utomhus anmäls (ej inräknat anmälningar där brottsoffret är 6 år eller yngre). Det nationella målet för antalet redovisade ärenden till åklagare i förhållande till inkomna ärenden under samma period är 26 %. Fördelningen är dock inte jämn utan de olika polismyndigheterna har individuella mål. Polismyndigheten i Skånes mål är att andelen redovisade ärenden ska uppgå till 27 %. De andra två storstadsregionerna har lägre mål, Stockholm 19 % och Västra Götaland 24 %.²⁰

Då *Rikspolischefens inriktning* är nedtecknat 2008 verkar rikspolischefens intentioner fått genomslagskraft vid beslutandet av styrdokumentet för 2009 och fram till 2012 år. Genomgående så återfinns våldsbrotten, och specifikt misshandel utomhus mellan obekanta, bland de mest prioriterade brotten. Som ytterligare ett led i strävan efter en vidareutveckling av den polisiära verksamheten framgår av rikspolischefens beslut att den kunskap som Brå samlar in genom undersökningar i allt större omfattning ska tas till vara inom den polisiära organisationen och verksamheten.²¹

²⁰ PPF, Bilaga 1, *Kvantitativa mål för 2010*, s. 3.

²¹ Beslut: *Rikspolischefens inriktning*, s. 6.

3 Brottsförebyggande rådet

3.1 Brå:s uppdrag

I Sverige är det myndigheten Brottsförebyggande rådet som ansvarar för Sveriges nationella kriminalstatistik. Av statistiken framgår att det under de senaste decennierna har varit en stigande trend avseende antalet gjorda brottsanmälningar. Under året 2008 noterades det högsta antalet gjorda anmälningar sedan mätningarna påbörjades 1950 då totalt nästan 1,4 miljoner brott anmäldes. Av dem definieras omkring 800 000 som mängdbrott,²² av vilka misshandel är ett av de vanligaste.²³

Utöver statistik ingår det även i Brå:s uppdrag att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet och brottsförebyggande arbete. Det innebär bland annat att de genomför olika studier, vilka det i politiska och polisiära sammanhang ofta hänvisas till. Under de senaste åren har Brå studerat polisens arbete med misshandelsfall där parterna är obekanta med varandra. Resultatet av de studierna har presenterats i två separata rapporter där den första kom 2007 och den andra 2009. Ytterligare två rapporter kring samma tema kommer under 2010 att publiceras.²⁴

3.2 Rapport 2009:1

Efter studien som publicerades 2007 gick Brå vidare och gjorde en riksrepresentativ undersökning där redovisade förundersökningars kvalitet studerades samt hur polisen kan bli bättre.²⁵

²² Brott som förekommer frekvent och drabbar många människor, omnämns även som vardagsbrott. RPS "definition av mängdbrott omfattar de brott mot (1) 3 kap BrB som avser misshandel av man eller kvinna med obekant gärningsman, (2) samtliga brott mot 8 kap BrB inklusive personrån men med undantag för övriga rån samt butikstillgrepp, (3) samtliga brott mot 12 kap BrB", www.bra.se, 2009-12-09.

²³ Brå:s officiella statistik, www.bra.se, 2009-11-14.

²⁴ www.bra.se, 2010-01-17.

²⁵ Brå, Rapport 2009:1, s. 5.

3.2.1 Avgörande information för åtals väckande

I undersökningen har Brå sökt identifiera vilken information som krävs för att ett brott ska klaras upp. Detta för att senare kunna besvara frågeställningen hur polisen kan öka personuppleringen. Ett av de tillvägagångssätt som Brå valde för att få svar den första frågan var att tillfråga tre åklagare som arbetar med mängdbrottsärenden vad de anser bör vara klarlagt för att de ska väcka åtal. Svaren som inkom var att det finns ”tre avgörande kriterier”:

1. Känd misstänkt.
2. Känd målsägande.
3. En tydlig och trovärdig berättelse från målsägande av händelseförloppet.

Vidare framkom att det finns ett ”önskvärt” kriterium:

4. Stödbevisning. *”Det är önskvärt men inte nödvändigt att något i utredningen utöver målsägandes berättelse styrker vad som har hänt för att åtal ska väckas”.*²⁶

Utöver intervjuerna med åklagarna sökte Brå identifiera vilken information som är avgörande för att åtal väcks genom att analysera tidigare redovisade ärenden. Brå begärde därför att ta del av 700 anmälningar. Efter bortfall och sortering återstod 615 ärenden, av vilka 175 stycken hade redovisats med förundersökningsprotokoll till åklagare. Av dem hade åklagare lagt ned 41 stycken och i 137 fall hade åtal väckts (varav två strafföreläggande och en åtalsunderlåtelse utfärdats).²⁷

De tre avgörande kriterierna

Vid genomgång av protokollen framkom att i samtliga fall var såväl gärningsman och målsägande kända. Vidare att det enbart i tre av fallen saknades en tydlig redogörelse av händelsen. Enligt Brå:s tolkning tyder

²⁶ Brå, Rapport 2009:1, s. 27.

²⁷ A.a., s. 15f, s. 27f.

utfallet på att polisen ser kriterierna 1-3 som ett krav från åklagarna för att de ska kunna väcka åtal.²⁸

Fjärde kriteriet

Brå gick därefter vidare och undersökte hur avgörande stödbevisning är för om en åklagare ska väcka åtal eller inte. Den undersökningen genomfördes genom att man lät de tre åklagare som tidigare intervjuats gradera olika former av stödbevisning från 1 – 4, där 1 innebar dålig bevisning och 4 en mycket bra bevisning. Vilken bevisning som hade störst betydelse för att åklagaren ska väcka åtal studerades också genom att jämföra bevisningen i de protokoll som lett till åtal respektive de protokoll som lagts ned. Vid Brå:s analys framkom att det primärt var tre former av stödbevisning som har betydelse för ett eventuellt åtal:

- Rättsintyg (eller annars väl dokumenterade skador)
- Vittnen (ev. relation till involverade personer hade ingen avgörande betydelse)
- Erkännanden

Sambandet som Brå fann mellan de tre ovanstående formerna av stödbevisning är att det är lika sannolikt att åklagaren väcker åtal vid förekomst av två former av stödbevisning som vid tre. Än mer intressant är dock att resultatet visade att det inte är troligare att åklagare väcker åtal om en form av stödbevisning finns jämfört med ingen alls, oavsett bevisningens form.²⁹

Utifrån det insamlade materialet, åklagarintervjuerna och analysen av förundersökningsprotokollen genomförde Brå en värdering av olika former av stödbevisning. Detta för att kunna bedöma vikten av stödbevisning för att åklagarna ska kunna förvänta sig en fällande dom. I enlighet med tidigare använd skala 1- 4 indelades de olika formerna av stödbevisning enligt följande:

²⁸ Brå, Rapport 2009:1, s. 28.

²⁹ A.a., s. 28f.

4 poäng: Vittnen, rättsintyg eller renodlat erkännande.

3 poäng: Foto av skador eller delvis erkänt.

1 poäng: Teknisk bevisning, film eller foto (dock ej av själva brottet).³⁰

Brå satte därefter upp en gräns på fem poäng för att en brottsutredning ska anses vara styrkt. Av de 175 studerade protokollen var det 18 % som inte innehöll någon stödbevisning alls och cirka 50 % som inte nådde upp till fem poäng. Andelen förundersökningsprotokoll som åklagaren väckte åtal i var cirka 78 % (136 fall). Av dem ansågs 40 % inte vara styrkta med fem bevispoäng.³¹ Av resultatet drar författaren slutsatsen att eftersom åklagare väckte åtal utan bra stödbevisning är inte stödbevisning nödvändigt för åtal. Eftersom stödbevisning inte är nödvändigt för åtal kan polisen öka personuppleringen genom att redovisa fler ärenden utan stödbevisning med protokoll.³²

3.2.2 Framgångsrika utredningsåtgärder

Brå genomförde även en analys av materialet för att få fram vilka utredningsåtgärder som har samband med att de avgörande och önskvärda kriterierna för åtal blir uppfyllda. Avseende det senare, stödbevisning, visade det sig att vissa åtgärder återkom i de ärenden där brottet kunde anses styrkt:

- a. Förhör med mä, vt, mt eller annan. Ju fler förhörda, desto större sannolikhet för att brottet ska kunna bedömas som styrkt.
- b. Polisen har spanat efter den misstänkte och vittnen.
- c. Fotokonfrontation har ägt rum.
- d. Brottplatsundersökning har genomförts och bevis säkrats.
- e. Långtgående utredningsinsatser har gjorts.

Utöver dessa förekom även att polisen analyserat bilder eller filmer samt gjort registerslagningar, dock ej i samma utsträckning som åtgärderna a-e.

³⁰ Brå, Rapport 2009:1, s. 29f.

³¹ A.a., s. 30.

³² A.a., s. 31.

3.2.3 Förstahandsåtgärders betydelse för personupplärning

Till skillnad mot Rapport 2007:12 inkluderar Rapport 2009:1 även studier av förstahandsåtgärder. Frågan Brå önskade besvara var om det har någon betydelse i vilket skede av utredningen som utredningsåtgärder vidtagits. Sambandet som de fann var att i de ärenden där förstahandsåtgärder hade vidtagits var personupplärningen 22 % jämfört med ärenden utan förstahandsåtgärder där endast 12 % klarats upp. Diskrepansen förklaras med att förstahandsåtgärdena skapar ett bättre utredningsläge. Flera av kriterierna för åtal är uppfyllda i samband med att polispatrullen avrapporterar och det finns oftare en fullständig anmälan där misstänkt och vittnen är nämnda samt en tydligare redogörelse för själva förloppet. Vidare att den typen av förundersökningar har större chans att nå en lösning eftersom utredande poliser prioriterar ärenden där mycket av jobbet redan är gjort av andra.³³

3.2.4 Ökad personupplärning utan stödbevisning

I enlighet med Leif GW Perssons studie från 2005 fann Brå att polisen borde kunna öka andelen upplärade brott avseende misshandel mellan obekanta. Den siffra som Brå kom fram till var att dagens upplärning på 16 % bör kunna ökas till 25 – 35 % .³⁴ Avseende ärenden utan stödbevisning anser Brå att polisen relativt enkelt kan öka personupplärningen genom att i allt större omfattning redovisa dem som förundersökningsprotokoll till åklagare. Brå menar att 25 % av de ärenden som polisiära förundersökningsledare väljer att lägga ned innehåller de avgörande kriterierna och således tillräcklig bevisning för att ett åtal ska kunna väckas. Brå sammanfattar synen på stödbevisning som att det verkar som att polisiära förundersökningsledare i delar uppfattat det som att stödbevisning krävs för att en åklagare ska kunna väcka åtal, men att deras studie visat att

³³ Brå, Rapport 2009:1, s. 33f.

³⁴ A.a., s. 37.

en stor del av undersökta ärenden som ledde till åtal inte innehöll någon stödbevisning. Vid en övergång till ett förfarande där polisen redovisar även ärenden utan stödbevisning till åklagare kan inte bara personuppgifterna öka utan även medföra ett tydliggörande av åklagarnas krav för åtal.³⁵

3.2.5 Kommentar

Brå:s studie är som tidigare nämnts avgränsad till att avse fall där åklagare valt att väcka åtal. Erfarenhetsmässigt är det känt att varje åklagare har sin egen uppfattning och tolkning av bevisvärdering varför skillnader i bedömningsfrågor är frekvent förekommande. Då undersökningen och slutsatserna delvis bygger på intervjumaterial från en fokusgrupp om enbart tre (3) åklagare torde delar av resultatet svårligen kunna anses vara väl underbyggt, varför jag även ifrågasätter om det är värt att beakta. Med hänvisning till ovanstående är det min uppfattning att den vägledande bevisvärderingen bör hämtas från domstolen, som slutgiltigt har att bevisvärdera brottsutredningar. För vidare analys, se avsnitt 6.3.

³⁵ Brå, Rapport 2009:1, s. 54.

4 Bevisprövning i brottmål

4.1 Beviskrav

Processen från förundersökning till fällande dom bygger på att beviskraven hela tiden stegras. För att kunna gå vidare till nästa nivå krävs att styrkan ökas inom en rimlig tid annars ska utredningen nedläggas. De svenska beviskravens inbördes förhållande synes alla vara eniga om men då det inte finns någon strikt definierad skala för de olika bevistemans sannolikhet har det skapat ett relativt omfattande tolkningsutrymme.

4.1.1 Anledning anta

Det allra lägsta beviskravet som finns i brottmålsprocessen är ”anledning anta”, för vilket det inte krävs mer än en viss konkret omständighet som talar för att ett brott har blivit begånget. I praktiken anses ofta kravet vara uppfyllt i och med att en polisanmälan görs. På samma nivå återfinns avseende gärningsmannaskap ”kan misstänkas”. Vid en översättning av de olika bevistemans styrka till procent, där brott kan uteslutas illustreras av 0 % och fullständig säkerhet med 100 % anses ”anledning anta” och ”kan misstänkas” motsvara 10-12 %.³⁶

Så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats ska som huvudregel en förundersökning inledas.³⁷ Detta sker genom ett formellt beslut av åklagare eller polismyndighet. Eftersom en överväldigande majoritet av alla anmälningar görs till polisen är det i huvudsak polisiära förundersökningsledare som fattar beslut om att inleda förundersökning. Från den absoluta förundersökningsplikten finns ett fåtal undantag och ett av dem är att en fu inte behöver inledas när det är

³⁶Bring m.fl., *Förundersökning*, s. 175.

³⁷RB 23:1.

uppenbart att brottet inte kommer att kunna klaras upp.³⁸

Förundersökningsledarens skyldighet att inleda fu omfattar således bara de fall i vilka en prognostiserad utredning inom det rimligas gräns kan antas leda fram till att brottet klaras upp och någon blir lagförd. Saknas det praktiska förutsättningar för att kunna utreda brottet bör förundersökningsledaren avstå från att inleda fu.³⁹

Innan en förundersökning har hunnit inledas kan polismän i utredningars inledningsskede vidta långtgående utredningsåtgärder inom ramen för en primärutredning. Dessa s.k. förstahandsåtgärder ska enligt motiven till RB 23:3 3 st. vara så pass långtgående att alla möjliga utredningsåtgärder vidtas direkt av polispatrull. Avseende mängdbrotten inkluderas därmed inte sällan ett krav på att färdigställa utredningar direkt på plats.⁴⁰

Själva utredningsarbetet under en förundersökning leds av en förundersökningsledare som ansvarar för förundersökningen i dess helhet. Det innebär bland annat ett ansvar för att utredningen bedrivs skyndsamt, effektivt och med beaktande av den enskildes rättssäkerhet. Själva förundersökningen syftar till att utreda om ett brott har förövats, vem som har begått det samt förbereda bevisningen så att målet kan presenteras och avgöras vid en koncentrerad huvudförhandling.⁴¹ Eftersom det är i domstolen som gärningen prövas och det påstådda brottet slutgiltigt utreds måste förundersökningen bedrivas så att den är anpassad till de krav som domstolen ställer på utredningarnas kvalitet och hur domstolen värderar olika former av bevis.

I fall där det under utredningen framkommer omständigheter som medför att det inte längre finns anledning att fullfölja förundersökningen ska den avslutas genom att utredningen läggs ned.⁴² Skäl för nedläggning kan

³⁸ RB 23:1 2 st.

³⁹ Fitger, *Särtryck ur rättegångsbalken*, kommentarer till RB 23:1.

⁴⁰ Prop. 1994/95:23 s. 78.

⁴¹ RB 23:2 samt Carlsson m.fl., *Processrättsgrunder*, s. 31.

⁴² RB 23:4.

exempelvis vara att inget brott föreligger, att det inte går att utreda vem som har begått brottet eller att det inte går att styrka brottet.⁴³

4.1.2 Skälig misstanke

När en förundersökning har kommit till det stadiet att det mot någon eller några föreligger skälig misstanke har utredningen kommit till en brytpunkt. Detta då den fortsatta utredningen kommer att inriktas mot en eller flera utpekade personer. Den misstänkte ska i samband med förhör delges att han är skäligen misstänkt för brott. Det föreligger dock ingen skyldighet att genomföra förhör så snart en person ansetts nå upp till misstankegraden.⁴⁴ Först efter underrättelse uppnår misstänkt partsställning under förundersökningen vilket bland annat innebär en rätt att kontinuerligt ta del av utredningens fortskridande förutsatt att det inte är till men för utredningen.⁴⁵ Det är först efter att skälig misstanke uppnåtts som det kan vidtas mer frihetsinskränkande tvångsåtgärder som exempelvis att vederbörande kan anhållas och häktas.

Inom doktrinen finns det en stor variation av definitioner och tolkningar av vad som anses vara skälig misstanke. JO har vid ett flertal tillfällen uttalat sig om begreppet och påpekat att det ska föreligga *”konkreta, objektivt underbyggda omständigheter som med viss styrka talar för att personen i fråga har begått den gärning som misstanken avser”*.⁴⁶ Som minimikrav ska det föreligga minst en konkret omständighet som talar för att utpekad person gjort sig skyldig till gärningen. Det får alltså inte vara fråga om rena sannolikhetsantaganden. En identifierad, konkret omständighet som med viss styrka talar för att den utpekade är att anse som gärningsman till brottet är således grunden för skälig misstanke.

⁴³ Lindell m.fl., *Straffprocessen*, s. 52f.

⁴⁴ Motsatt uppfattning intas av Lindell m.fl., *Straffprocessen*, s. 50.

⁴⁵ RB 23:18 1 st.

⁴⁶ JO 1990/1991 s. 62, 1992/93 s. 204 och 1998/99 s. 107.

Under kursen för att utbilda poliser till ”särskilda förundersökningsledare” (SUL) förläste ett antal domare, åklagare och andra framstående jurister.⁴⁷ Återkommande fick de besvara frågan om de i procent kunde ange vad som krävs för skäligen misstanke. Thomas Bring, författare till doktrin i ämnet, ansåg att det ligger över 50 %. Kammaråklagare Lars Danielsson ansåg att det motsvarar 25 % medan lagman Pia Johansson bedömde att runt 50 % torde krävas för skäligen misstanke. Hans-Gunnar Axberger, numera justitieombudsman, menade att beviskravet ligger klart under 50 %, vilket enligt hans mening innebär att flera personer kan vara skäligen misstänkta för ett brott som bara en person kan ha begått. En uppfattning som Bring ställt sig helt emot. Nämnas kan även att Ekelöf tidigare presenterat ett beviskrav för skäligen misstanke som att det ska vara ”antagligt”.⁴⁸ Trots de stora differenserna ovan, vilket delvis kan förklaras med att det är svårt att överföra teoretiska resonemang till procentsatser, verkar samtliga vara eniga om att en skäligen misstanke förutsätter att brottsmisstanken är konkret grundad.

4.1.3 Sannolika skäl

Beviskravet sannolika skäl aktualiseras oftast under förundersökningar i samband med häktningsförhandlingar. Begreppet innefattar ett krav på att det ska föreligga övertygande bevisning om skuldens sannolikhet och ett konkretiserat bevisstöd för att just den utpekade begått handlingen.⁴⁹ Översatt till tidigare skala i procent uppgav Thomas Bring vid föreläsning 2006 att sannolika skäl kan översättas till cirka 75 %.⁵⁰

⁴⁷ Genomfördes av PHS, hösten 2006. Till kursomgång 2010 har kursen bytt namn till kvalificerad förundersökningsledare.

⁴⁸ Fitger, *Särtryck ur rättegångsbalken*, s. 23:62 (vidare hänvisning till Ekelöf och Rättegång V, 6:e uppl, s. 100).

⁴⁹ Bring m.fl., *Förundersökning*, s 159 (hänvisar till Hassler och Elwing, *Tillräckliga skäl*, s. 62).

⁵⁰ Samma bedömning återfinns även i Bring m.fl., *Förundersökning*, s. 175.

De brottsutredningar som inte läggs ned under förundersökningen avslutas med ett förundersökningsprotokoll vilket redovisas till åklagarmyndigheten. Därefter har åklagaren att ta ställning till om åtal ska väckas eller inte.

4.1.4 Tillräckliga skäl för åtal

För åklagare föreligger en skyldighet att väcka åtal om kravet på tillräckliga skäl för åtal är uppfyllt, vilket är ett högre krav än sannolika skäl.

Tillräckliga skäl anses föreligga när åklagaren kan konstatera att den påstådda gärningen är brottslig och att det föreligger objektiva grunder som gör att åklagaren kan förvänta sig en fällande dom.⁵¹ I praktiken gör åklagaren en lagföringsprognos där denne värderar bevisen och bedömer om de räcker för att domstolen ska kunna anse att åtalet blir styrkt. Vidare prövas de alternativa förklaringar som den misstänkte berättat om och bedömning görs om de kan anses vara tillräckligt utredda för att de inte ska ligga till grund för rimligt tvivel. I en stor del av alla brottmål bygger åklagarens bevisning enbart på muntliga utsagor. Då individerna som har förhörts under förundersökningen kommer att höras på nytt i rätten kan åklagaren inte vara säker på hur utsagan kommer att avges. Detta medför att åklagarens lagföringsprognos i de flesta målen bygger på förväntade bevis.

Översatt till procent anger Bring att misstankens styrka vid tillräckliga skäl för åtal ska vara 80 - 90 %.⁵²

4.1.5 Ställt utom rimligt tvivel

Av RB 35:1 framgår att det är ordet ”bevisat” som används för att rätten ska anse att ett åtal är styrkt. Vilket beviskrav det egentligen innefattar har utarbetats genom praxis till att den brottsliga gärningen ska vara bevisad ”bortom rimligt tvivel”.⁵³ Vid bevisvärdering har således rätten att i första hand ta ställning till om det kan anses föreligga något tvivel. I andra hand

⁵¹ Carlsson m.fl., *Processrättens grunder*, s. 60.

⁵² Bring m.fl., *Förundersökning*, s. 175.

⁵³ NJA 1980 s. 725.

om tvivlet är rimligt eller inte. Ett rimligt tvivel kan uppstå när det framkommer omständigheter under förhandlingen som inte överensstämmer med åklagarens gärningsbeskrivning. Faktorer som kan skapa tvivel måste dock vara rationella och konkreta. I de ärenden där förundersökningen snävat in och alla trådar inte utretts kan domstolen ogilla åtalet med hänvisning till en bristande utredning.⁵⁴ Skulle rätten komma till slutsatsen att alternativa förklaringar saknar stöd och att det, som HD:s tidigare ordförande Torkel Gregow uttryckt, ”*praktiskt sett framstår som uteslutet att den åtalade är oskyldig*”⁵⁵ ska brottet anses bevisat bortom rimligt tvivel.

Det höga beviskravet på att saken ska vara ställt utom rimligt tvivel gäller alla brottmål, oavsett brottets svårighetsgrad. Inte heller får brottstyp eller fall där det traditionellt sett brukar förekomma bevissvårigheter föranleda att beviskraven sänks. Översatt till bevisrappan i procent anges att beviskravet bortom rimligt tvivel ligger kring till 95 – 98 %.⁵⁶

4.2 Bevisvärdering

Definitionen av beviskrav kan sägas vara den styrka som bevisningen måste ha för att ett påstående ska kunna anses vara bevisat.⁵⁷ Hur rätten ska värdera bevisen är dock inte reglerat utan grundprincipen i svensk rätt är att bevisvärderingen är fri. Enda stadgandet är det ovan nämnda RB 35:1 där det föreskrivs att rätten efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit ska avgöra vad som är bevisat. Vidare återfinns i förarbetena till införandet av principen om fri bevisvärdering viss vägledning för domaren:

”Regeln om domarens frihet vid bevisvärdering innebär icke, att han får grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. Hans övertygelse måste vara objektivt grundad och sålunda stödjas på skäl, som

⁵⁴ NJA 1990 s. 555, NJA 1991 s. 56.

⁵⁵ JK, Rapport, *Felaktigt dömda* (som hänvisar till SvJT, 1996, s. 510), s. 470.

⁵⁶ Bring m.fl., *Förundersökning*, s. 171 (hänvisar till Diesen, *Bevisprövning*, s. 78-80 med referenser).

⁵⁷ JK, Rapport, *Felaktigt dömda*, s. 41.

*kunna godtagas av andra förståndiga personer. Ej heller får avgörandet grundas å totalintrycket av materialet. Det åligger domaren att för sig själv och även andra i domskälen klarlägga de olika grunder på vilka han stöder sin övertygelse”.*⁵⁸

Efter införandet av den fria bevisvärdering har även HD i ett antal vägledande avgöranden prövat bevisfrågor, vilka kan sammanfattas till att HD tydliggjort att saken ska vara bevisad bortom rimligt tvivel dock utan att närmare precisera hur domstolarnas bevisvärdering ska göras för att nå dithän.⁵⁹

Då rätten inte är bunden av några närmare regler när de bedömer huruvida bevisningen motsvarar beviskravet för fällande dom har det skapat ett betydande tolkningsutrymme för utövaren, där de högt ställda kraven på rättsordningen i praktiken garanteras av den enskilde domaren och dennes förmåga att bevisvärdera objektivt och med kvalitet. De senare är faktorer som granskats inom ramen för JK:s rättssäkerhetsprojekt, ett arbete som leddes av Hans-Gunnar Axberger och resulterade i rapporten *Felaktigt dömda*. Projektgruppens analys av rättsfall visade att det i domstolarna förekommer felaktigt genomförd bevisvärdering samt en stor mångfald av angreppssätt i bevisvärdering. Konklusioner som ledde fram till ett ifrågasättande av huruvida bevisvärderingen blivit alltför fri och erhållit väsentliga inslag av godtycke.⁶⁰

4.2.1 Trovärdighet och tillförlitlighet

Utifrån tidigare avgörandens domskäl framgår att det inte är sällan som den fria bevisvärderingen har innefattat en prövning av bevispersoners trovärdighet och tillförlitlighet. Särskilt i de brottsutredningar som endast innehåller svag stödbevisning synes dylika bedömningar vara i princip avgörande för målets utgång. Varken trovärdighet eller tillförlitlighet är juridiskt definierade begrepp och det föreligger heller inget enhetligt

⁵⁸ JK, Rapport, *Felaktigt dömda* (som hänvisar vidare till SOU 1938:44, s. 377f.), s. 53.

⁵⁹ A.a., s. 470.

⁶⁰ A.a., s. 472f.

språkbruk kring användandet. Inte sällan förväxlas de båda eller används synonymt och inte ens Högsta Domstolen har konsekvent lyckats hålla isär begreppen.⁶¹ Vid bedömning av trovärdighet har rätten att ta ställning till det ”subjektiva intryck av sanning, som berättelsen och berättandet ger åhöraren vid återgivningen”.⁶² För att värdera detta, det subjektiva intrycket, använder sig domstolen av tillitsbedömningar genom vilka det prövas huruvida de uppfattat utsagan som sanningsenlig. Såväl för rättens ledamöter, som gemene man, påverkas den subjektiva uppfattningen av en annan individ av bedömarens tidigare livserfarenheter, värderingar, kunskapsnivå etc. Då trovärdighet således omfattar faktorer som är hänförliga till person sker inte sällan dessa prövningar under huvudförhandlingen. Begreppet tillförlitlighet å andra sidan är kopplat till själva utsagan och vilket bevisvärde den kan tillmätas. Prövningen av tillförlitlighet sker ofta i samband med överläggningarna och innebär att avgöra en berättelses hållfasthet i ljuset av övrig bevisning i målet. Huruvida något är att anse som tillförlitligt beror således på om man kan utgå från det som ett faktum eller ej.⁶³

Med hänvisning till principen om den fria bevisvärderingen har varken Domstolsverket eller Åklagarmyndigheten några riktlinjer för hur ovanstående bedömningar ska genomföras utan aktörerna är hänvisade till prejudikat, praxis och doktrin. I ett antal tidigare avgöranden⁶⁴ har HD uttalat sig om beviskrav och bevisvärdering i mål som rör trovärdighet och tillförlitlighet, och så sent som 2009 lämnades ytterligare vägledning:

”För en fällande dom i ett mål om sexualbrott krävs liksom i brottmål i övrigt att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till vad som honom lagts till last. Det är således inte tillräckligt att målsägandes berättelse är mer trovärdig än den tilltalades. Ett åtal är i mål om sexualbrott lika lite som i något annat

⁶¹ JK, Rapport, *Felaktigt dömda* (som hänvisar till Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Stockholm 2005, s. 234 f.), s. 473.

⁶² Helena Sutorius m.fl., *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 90.

⁶³ JK, Rapport, *Felaktigt dömda*, s. 473f.

sammanhang styrkt genom att målsägandes och den tilltalades utsagor vägs mot varandra och målsägandes därvid bedöms väga tyngre.

Vid påstådd brottslighet av förevarande slag saknas ofta direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning till stöd för åtalet. Det hindrar inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för en fällande dom. En huvuduppgift i sådana mål är att bedöma trovärdigheten av målsägandes utsaga. En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt framkommit i målet – t.ex. om målsägandes beteende efter händelsen – vara tillräcklig för fällande dom”.⁶⁵

Frågan hur en ”alltigenom trovärdig” utsaga ska vara för att nå upp till kravet på trovärdig är dock inte helt enkel att besvara. Det synes föreligga ett allmänt krav på att målsägande ska kunna lämna en redogörelse utan motsägelser med någorlunda rimliga och detaljerade uppgifter.

Bedömningen av en persons trovärdighet synes även övergå från objektivt bevisvärderande till att lämna visst utrymme för subjektivism. Huruvida en person uppfattas som trovärdig eller inte kan, som ovan nämnts, i vissa fall förenas med bedömarens personliga uppfattningar om ett visst beteende, dennes tidigare erfarenheter etc. Påverkansfaktorer som kan vara såväl medvetna som omedvetna. En uppenbar risk vid dylika bedömningar är även att personer kan uppfattas som mycket trovärdiga, trots motsatsen, vilket inte sällan är fallet vid bedömningar av individer med psykopatiska drag.

Vid en studie publicerad 2008 av Ingrid Sahlin, professor i socialt arbete vid Göteborgs universitet, undersöktes hur trovärdighet konstrueras i myndigheters vardagsarbete. Resultatet visar på att nämndemännen i studien delvis baserade sina trovärdighetsbedömningar på amatörkunskap och magkänsla, vilket de själva var medvetna om. Med hänvisning just till de bristande kunskaperna och den subjektiva uppfattningen var de angelägna om att prata ihop sig med de andra nämndemännen och domaren för att skapa sin uppfattning och komma fram till ett beslut. Tillfrågade

⁶⁴ Bl.a. NJA 1992 s. 446 och NJA 2005 s. 712.

nämndemän upplevde själva att ytterligare en positiv konsekvens av att de pratade ihop sig var att deras minnesbilder av vad som utspelat sig i rättssalen blev klarare. Däremot ansåg desamma att vittnen som gjorde likadant, dvs pratade med andra vittnen, hade lägre trovärdighet. Intressant var även att nämndemännen själva ansåg att de vann trovärdighet genom sina yrken och sitt uppdrag medan deras syn på de åtalade präglades av en grundläggande skepsis.⁶⁶

Avslutningsvis noteras att det vid en tillbakablick på HD:s avgörande i s.k. trovärdighetsmål från 1980-talet och framåt visar på en positiv utveckling för rättssäkerheten. Detta då det av ovanstående citerat rättsfall från 2009 framgår att högsta instans lämnat uppfattningen att det för fällande dom är tillräckligt med en målsägande som är mer trovärdig än den tilltalade.⁶⁷ Istället uppställs numera utöver kravet på en trovärdig målsägande även krav på ytterligare någon form av bevisning. En utveckling som Axberger m.fl. förordade i samband med att deras uppdrag från JK och genomförd studie publicerades 2006. I rapporten skriver författarna att deras resultat med styrka talar för att rättstillämpningen bör utvecklas så att det för fällande dom krävs ytterligare bevisning än uteslutande målsägandes uppgifter, vilket kan tolkas som att de önskar än högre krav på bevisningen än vad HD:s prejudikat hittills lämnat vägledning om.⁶⁸

⁶⁵ HD mål B1867-09. Formuleringarna återfinns även i HD:s dom B1013-09, s. 3.

⁶⁶ www.vr.se 2009-12-15 kl. 11.30, *Myndigheters trovärdighetsbedömningar*.

⁶⁷ Se bl. a. NJA 1991 s. 83 och NJA 1992 s. 446.

⁶⁸ JK, Rapport, *Felaktigt dömda*, s. 482.

5 RÄTTSFALLSANALYS

5.1 Misshandel vid Värnhemstorget

5.1.1 Inledning

Under natten mellan lördag och söndag den 10 februari 2008 var målsägande på väg hem när han provocerat blev angripen och misshandlad. Brottet skedde utomhus, vid Värnhemstorget i Malmö, och gärningsmännen kände inte brottsoffret sedan tidigare.

5.1.2 Förundersökning 1200-K20384-08

Förstahandsåtgärder

I samband med misshandeln passerade en polispatrull förbi brottsplatsen. Polisinspektör M.I. och polisassistent A.L. körde en civil polisbil och de bar vid tillfället uniform. M.I. var den av poliserna som senare dokumenterade sina iakttagelser i en promemoria. Av denna framgår att patrullen noterade en pågående misshandel och att poliserna bevittnade att såväl ”rallarsvingar” som sparkar utdelades. Patrullen uppfattade situationen som att P.M. och S.M. angreps av E.B. och D.N., vilka var aggressiva. I samband med att patrullen körde fram till brottsplatsen började E.B. och D.N. att springa från platsen medan P.M. och S.M. stod kvar. Poliserna sprang efter och grep både E.B. och D.N. Patrullen fick hjälp med att transportera de gripna till Polishuset i Malmö och först därefter kunde patrullen prata med syskonen M.

Brottsanmälan

Av polisanmälan framgår att brottet skett på Ö. Förstadsgatan 080210 kl 03.10 och att händelsen brottsrubricerats som misshandel. Två män, E.B. och D.N., har ajourförts som skäligen misstänkta och en person som vittne.

Inledningsvis noteras att poliserna var under rutinpatrullering när de bevittnade misshandeln. Under rubriken ”brottet” står att E.B. och D.N. gemensamt och i samförstånd misshandlat P.M. med slag och sparkar så att smärta och svullnad uppstått. Under omständigheter står noterat att polismännen såg att båda killarna slog och sparkade på P.M. När poliserna ingrep sprang de båda från platsen men kunde gripas efter ett kortare efterföljande.

Avseende skador framgår att P.M. uppgav att han hade smärta i huvudet och båda benen. P.M. uppvisade en svullnad och svag blånad över vänster öga, vilket bevittnades och dokumenterades med fotografier av polis A.L.

Målsägande P.M.

På platsen hölls det enda förhör med målsägande P.M. som genomfördes under brottsutredningen. Förhöret påbörjades 080210 kl. 03.12 och avslutades kl. 03.30. Av sammanfattningen, som blivit uppläst och godkänd i konceptform, framgår att P.M. och hans syster hade tagit bussen från Arlöv till Malmö och att även gärningsmännen reste med samma buss. Såväl syskonen M. som de utpekade gärningsmännen gick av bussen vid Värnhemstorget. Enligt målsägande kom därefter de båda killarna fram till syskonen och började ”hålla på” med dem. Bland annat ställdes frågor om var syskonen M. skulle och om de kunde få följa med dem. Ytterligare något uttalades vilket föranledde att S.M. blev arg. E.B. använde då båda händerna och puttade på S.M. så att hon höll på att trilla. P.M. ifrågasatte vad E.B. gjorde varpå E.B. tog då tag i P.M. Därefter slog P.M. bort E.B:s arm och då lade sig även D.N. i dispyten. E.B. slog härefter ett slag med knuten näve vilket träffade P.M. över vänster öga. P.M. slog tillbaka mot

E.B. men vet inte om slaget träffade. D.N. utdelade två eller tre slag i bakhuvudet på P.M. vilka föranledde att P.M. nästan ramlade omkull. Under bråket fick P.M. även motta två sparkar i ryggen. P.M. kan inte säga vem det var som utdelade dem. Vid förhörstillfället uppgav P.M. att han kände smärta i hela huvudet och i båda benen.

Vittnet S.M.

Även vittnet S.M. hördes en gång under utredningen vilket var på brottsplatsen. Förhöret påbörjades 080210 kl 03.19 och avslutades kl 03.28. En sammanfattning av det som framkommit lästes upp av förhørsledaren, vilken S.M. godkände. Förhöret skrevs därefter ut efter konceptanteckningarna.

I förhöret berättar S.M. att hon och hennes bror åkte buss från Arlöv till Malmö. De hoppade av bussen på Värnhemstorget och var på väg mot S.M:s bostad. Under tiden som de gick pratade S.M. i telefon och hon gick lite före P.M. Det som S.M. förstod av situationen var att P.M. hamnade i en ordväxling med två killar som övergick till ett bråk. Vad själva ordväxlingen och bråket handlade om uppfattade aldrig S.M. Däremot noterade hon att bråket övergick till slagsmål mellan de två okända killarna och brodern. S.M. försökte att gå mellan för att förhindra bråk och sa till gärningsmännen att de inte skulle bråka med hennes bror. Därefter blev det ”fullt slagsmål” och S.M. såg att P.M. blev slagen med minst ett slag. S.M. fortsatte att försöka gå mellan parterna. Hon kunde inte svara på om hon i samband med det även själv blev slagen. Därefter kom polisen. Vid förhöret uppger S.M. att hon har ont i vänster underarm. Detta hade hon inte innan misshandeln varför hon drar slutsatsen att något måste hänt under tumultet som föranlett att hon fått smärta i armen.

Misstänkt E.B.

Förhöret genomfördes på kriminaljouren i Malmö av förhørsledare pinsp. S.P. Av förhöret med E.B. framgår att identiteten styrktes och att han underrättades om att förenklad delgivning kunde komma att användas. Han delgavs brottsmisstanken misshandel och underrättades om rätten till försvarare, vilket han dock inte önskade ha närvarande. Förhöret påbörjades 080210 kl 07.45 och avslutades kl 08.30 efter att utsagan blivit uppläst och godkänd av förhørsledaren.

Av sammanfattningen framgår att E.B. förnekade brottet. E.B. berättade att han och D.B. hade åkte buss från Lund till Malmö. I samband med att de gick av bussen hade även en annan kille gått av vilken E.B. börjat prata med. Anledningen till att E.B. började prata med killen var att han tänkte be honom om en cigarett. Som E.B. mindes det hade killen inte svarat alls eller eventuellt sagt att han inte ville prata med honom. I samband med det hade en tjej sagt till E.B. att låta bli killen. E.B. vet inte var tjejen kom ifrån. Eftersom hon verkade arg frågade E.B. henne vad problemet var. Tjejen blev då aggressiv och sa till honom att inte röra hennes bror. Hon utdelade därefter ett slag med öppen hand vilket träffade E.B. på vänster kind. Eftersom E.B. inte ville slå en tjej sa han till killen att han skulle säga till sin syster att lugna sig. Tjejen slog då på nytt till E.B. med öppen hand. Även detta slag träffade vänster kind. Hon slog därefter ett knytnävsslag som träffade på samma ställe. För att förhindra att hon skulle fortsätta att slå tog E.B. tag i hennes armar och skrek att hon skulle lugna sig. Hennes bror blev då ”som tokig” och hoppade på E.B. och slog ett knytnävsslag som träffade E.B. på vänster sida av ansiktet. E.B. slog tillbaka mot killen och träffade honom med ett knytnävsslag. E.B. slog med höger hand och själva slaget träffade killen någonstans i ansiktet. D.N. hade fram till nu inte gjort något men försökte att gå emellan för att avbryta tumultet. Killen ”flippade ut” och började slå vilt omkring sig mot både E.B. och D.N. I samband med detta utdelade D.N. ett knytnävsslag som träffade killen. E.B. vet inte exakt var slaget träffade. Även E.B. sökte utdela nya slag men träffade inte. Av förhørsledaren fick E.B. frågan om någon utdelat sparkar. E.B. uppgav att

han själv inte sparkat och inte heller kunde erinra sig att han sett någon annan sparka.

E.B. berättade att bråket upphörde i samband med att en bil stannade vid dem ur vilken två uniformerade poliser steg ur. Den ena polisen slog D.N. på ryggen med en fjäderbatong vilket gjorde att E.B. blev så rädd att han sprang från platsen. Han hann högst 10 meter innan en polis ropade åt honom att stanna vilket han gjorde. Vid förhörstillfället sade E.B. att han hade fått ont av de slag som tjejen utdelat men att smärtan varit övergående.

Avslutningsvis framgår att E.B. uppgett att han druckit ”en del” alkohol under kvällen men att han hade börjat nyktra till när bråket utspelades. E.B. uppgav att även D.N. hade druckit alkohol.

Misstänkt D.N.

Av förhöret med misstänkt D.N. framgår att identiteten styrktes och att han underrättades om att förenklad delgivning kunde komma att användas. Han delgavs misstanke om misshandel på Östra Förstadsgatan 58 i Malmö 080210. Han underrättades även om rätten till försvarare men önskade inte ha någon försvarare närvarande vid förhöret. Själva förhöret påbörjades 080210 kl 08.45 och avslutades kl. 09.25 efter att utsagan blivit uppläst och godkänd.

Av sammanfattningen framgår att D.N. förnekade misshandel. D.N. berättade att E.B. och han tog bussen från Lund till Malmö. På bussen satt en kille framför dem. I samband med att de skulle gå av bussen vid Värnhemstorget lade E.B. sin hand på killens huvud. När de gick av bussen knuffade killen till E.B., som knuffade tillbaka. En tjej kom fram och sa att hon var killens syster och sa åt E.B. att sluta. Tjejen och E.B. skrek till varandra. Därefter knuffade tjejen till E.B. innan hon slog honom med sin väska, vilken träffade E.B. på vänster sida av midjan. Tjejen utdelade därefter ett knytnävsslag, vilket D.N. tror träffade E.B. i huvudet. Allt skedde utan att E.B. rörde tjejen överhuvudtaget.

Efter knytnävsslaget blev det slagsmål mellan E.B. och tjejens bror. D.N. minns inte vem av dem som börjades slåss. De båda träffade varandra med några slag och under tiden försökte tjejen att gå emellan. Även D.N. sökte gå emellan och killen utdelade då ett slag med öppen hand vilket träffade D.N. på hans vänstra kind. D.N. uppgav att han blev sur och slog tillbaka med ett knytnävsslag. Han är inte säker på om det träffade. På fråga svarade D.N. att han inte själv utdelat några sparkar och inte heller sett någon annan göra det. Vid förhöret uppgav D.N. att han ansåg att han hade rätt att utdela slaget mot killen eftersom denne först hade slagit honom. D.N. vitsordade dock att han hade haft möjlighet att gå från platsen med E.B.

Händelsen avslutades med att en civil polisbil kom till platsen. En av poliserna kom fram och slog honom med en batong i ryggen så att han föll omkull. Vid det här tillfället såg inte D.N. vad E.B. gjorde eller vad som skedde med honom.

Avseende berusningsgrad berättade D.N. att han och E.B. hade druckit 5-6 stycken burkar á 33 cl starköl under kvällen. E.B. var lite "lullig" vid händelsen.

Förundersökningsledning

Av protokollet framgår att förundersökningen letts av en polisär förundersökningsledare.

Slutdelgivning

Efter det att gripandet hävdades återfinns inga tillkommande utredningsåtgärder i förundersökningsprotokollet. De misstänkta slutdelgavs förundersökningen enligt RB 23:18 genom förenklad delgivning. Ingen av dem avhördes.

5.1.3 Stämningsansökan AM-25639-08

Efter att förundersökningsprotokollet redovisats till Åklagarmyndigheten lämnade åklagaren in en stämningsansökan till Malmö Tingsrätt. I den återfinns aktuell misshandel i bilaga tre. Av handlingen framgår att åklagaren åtalat D.N. och E.B. för att gemensamt och i samförstånd misshandlat målsägande P.M. på Östra Förstadsgatan i Malmö, 080210. Misshandeln har bestått av knytnävsslag och sparkar vilka träffat målsägande med svullnad, blånad och smärta som följd.

Som bevisning åberopade åklagaren:

- Förhör med målsägande
- Förhör med de båda tilltalade
- Förhör med vittnet S.M.
- Förhör med vittnet M.I.
- Anteckning om personskada
- Fotografier av målsäganden

5.1.4 Malmö Tingsrätt, B4554-08

I tingsrätten förhöordes målsägande, de båda tilltalade, vittnet S.M. och pinsp M.I. De tilltalade förnekade båda brottslig gärning men vitsordade att de varit på platsen och utdelat ett slag vardera. Båda hävdade att de agerat i självförsvar.

Målsägande P.M.

Vid förhandlingen i rätten berättade P.M. att han uppfattade de tilltalade som *"fulla eller bara ute efter att bråka"*. Enligt P.M. började det med att en av de killarna knuffade hans syster som knuffade tillbaka. Efter det var det en av killarna som slog P.M. i ansiktet med ett knytnävsslag varpå P.M. slog ett knytnävsslag tillbaka mot killens ansikte. P.M:s sista minnesbild av händelsen, innan polisen kom, var att den andra killen kom bakifrån. Eftersom inte P.M. mindes allting kunde han i rätten inte uttala sig om vilket

våld som förekommit. Efter att åklagaren läst upp delar av förundersökningsmaterialet vitsordade P.M. att den information som han lämnade till polisen direkt efter brottet är korrekt men med tillägget att han inte själv såg att det var just D.N. som slog honom i bakhuvudet utan att det är ett antagande som han gjort. Vidare korrigerade P.M. sin utsaga genom att uppge att han inte med säkerhet kan säga att det var sparkar som han fick i ryggen. De skador som han fick av händelsen var att han kände smärta i båda benen samt hade huvudvärk i två dagar. Tidigare under dagen hade P.M. druckit två öl.

Tilltalad D.N.

D.N. uppgav att han inte mindes vad de involverade parterna pratat om initialt men att E.B. och syskonen M. skrek och att D.N. då försökte sära på dem. D.N. berättade att han sett att E.B. och P.M. slog knytnävsslag mot varandra. I tingsrätten mindes dock inte D.N. huruvida han själv slagit målsägande eller fått motta något slag. Han har dock uppgett att det kan ha gått till så som han redogjort för i polisförhöret.

Tilltalad E.B.

Enligt E.B. pratade han med målsägande P.M. när den senares syster sa till honom att låta hennes bror vara. Därefter utdelade hon två örfilar som träffade E.B. i ansiktet. E.B. tog då tag i hennes händer. I samband med det fick han motta ett knytnävsslag i ansiktet av P.M. Då slog E.B. ett knytnävsslag tillbaka, vilket träffade P.M. i ansiktet. Därefter lade sig D.N. i bråket, vilket resulterade i att P.M. och D.N. ”gav varandra smällar”.

Vittnet S.M.

S.M. uppgav i tingsrätten att en av killarna knuffade hennes bror och att hon frågade vad de gjorde. I samband med detta blev hon själv knuffad och efteråt blev allt ”mörkt”. Hon noterade att brodern blev slagen av båda gärningsmännen och att en av killarna även sparkade brodern. S.M. kunde

inte avgöra om slagen och sparkarna träffade. Hon sa dock att eftersom de tilltalade stod så pass nära hennes bror så utslöt hon att de inte skulle ha träffat honom. Efter att S.M. skrikit till dem att backa var det en av gärningsmännen som backade medan den andra gärningsmannen fortsatte att slå mot P.M. till polis anlände. Av domen framgår även att delar av förhöret med S.M. från förundersökningen lästes upp, ”*Det blev fullt slagsmål*” och P.M. ”*fick ta emot åtminstone ett slag*”. I tingsrätten har dock S.M. uppgett att det var fråga om flera slag och sparkar.

Vittnet M.I.

M.I. uppgav i rätten att när han och hans kollega kom till platsen så pågick det en misshandel. Vidare att han uppfattade D.N. och E.B. som gärningsmän och P.M. som den som försökte att freda sig mot angreppet. M.I. såg sparkar och slag utdelas men kan inte erinra sig om vem av E.B. och D.N. som gjorde vad. Vittnet hade inte heller någon uppfattning om huruvida slagen och sparkarna träffade P.M.

Tingsrättens bedömning

En enig tingsrätt fällde de båda tilltalade för misshandel av normalgraden. Av domskälen framgår: ”*Det förhållande att P.M. vid huvudförhandlingen inte har kunnat återge hela händelseförloppet eller exakt redovisa vem som har gjort vad förringar inte hans trovärdighet. Det finns inte heller skäl att betvivla att S.M. sanningsenligt har försökt att återge sina iakttagelser vid tillfället i fråga. Genom deras uppgifter sammanställt med M.I. vittnesmål och övrig utredning finner tingsrätten ställt utom rimligt tvivel att D.N. och E.B. tillsammans och i samförstånd misshandlat P.M. på det sätt och med de följder som anges i gärningsbeskrivningen*”. Rätten fann det dock ej styrkt att målsägande misshandlats när han låg ned eller fått mottaga sparkar i ryggen. Av domen framgår även att de tilltalade kommit med invändningen att de utdelat slag först efter att de själva blivit angripna. Tingsrätten konstaterade dock att det rört sig om ett oprovocerat angrepp och lämnade invändningen utan avseende.

Under rubriken ”enskilt anspråk” förekommer inte målsägande.

5.1.5 Hovrätten över Skåne och Blekinge, B2931-08

Till HovR överklagade endast E.B.

Hovrätten tog del av väsentligen samma bevisning som förebringats i Tingsrätten. De skriftliga bevisen förevisades och förhören från TR med målsägande, de tilltalade och vittnena spelades upp i enlighet med den nya rättegångsreformen om en modernare rättegång.

Hovrättens bedömning

Hovrätten dömde den tilltalade för misshandel av normalgraden. Av domen framgår att de funnit att såväl P.M. som S.M.: ”..redogjort för händelseförloppet på ett självupplevt sätt. De har båda varit mycket återhållsamma i sina berättelser och uppenbarligen inte velat berätta mer än vad de verkligen kommer ihåg från händelserna. Det finns inget i utredningen som tyder på att de felaktigt skulle vilja anklaga E.B. för brottslig gärning. Enligt hovrättens mening har såväl P.M. som S.M. uppgifter framstått som trovärdiga”. Av domskälen framgår att rätten funnit att de dokumenterade skadorna ger visst stöd för syskonen M:s uppgifter och att deras utsagor får ytterligare stöd av polismannens vittnesmål där det nämns att han upplevt de tilltalade som aggressiva, att de slog och sparkade mot målsägande som sökte freda sig och att de sprang från platsen. ”Enligt hovrättens mening får P.M. och S.M. uppgifter sådant stöd av övrig utredning att deras uppgifter kan bedömas som tillförlitliga. Deras uppgifter bör därför läggas till grund för den fortsatta bedömningen. Genom P.M., S.M. och M.I.:s uppgifter finner hovrätten ställt utom rimligt tvivel att E.B. tillsammans och i samförstånd med D.N. uppsåtligen har utdelat ett flertal slag och i vart fall någon spark som träffat P.M., att E.B och D.N. då inte har handlat i nödvärn samt att P.M. till följd av deras gemensamma agerande har åsamkats de skador som angetts i gärningsbeskrivningen”.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom utan ändringar.

5.1.6 Kommentar till bevisningen

Målsägande

Omständigheten att patrullen gripit de två gärningsmännen kan tala för att patrullen varit noggranna med att söka få ut så mycket information som möjligt av målsäganden. Polisförhöret med målsägande pågick i 18 minuter vilket innebär att målsägande haft förhållandevis gott om tid att lämna sin utsaga. Dokumentationen visar även att så har skett då målsägande gett en tydlig och relativt detaljerad redogörelse av händelseförloppet. Vidare överensstämmer målsägandes utsaga väl med de skador som patrullen kunnat konstatera och dokumentera, vilket gör att tillförlitligheten och trovärdigheten ytterligare styrks, likaså möjligheten att brottet ska personuppklaras. Fhl har avslutat förhöret genom att läsa upp en sammanfattning i konceptform,⁶⁹ vilken målsägande godkänt. Det som hörd person godkänner vid konceptförhör är det som fhl läser upp utifrån eget gjorda stödanteckningar. Först senare, ofta i samband med avrapportering, erhåller förhöret sin slutgiltiga utformning. Eftersom den slutgiltiga versionen av utsagan aldrig blir godkänd är det inte ovanligt att vissa diskrepanser föreligger mellan det som hörd person uppgett och det som fhl senare nedtecknat. Anledning kan därför finnas att vid tolkning av konceptförhör iaktta viss försiktighet. Enligt åklagarnas riktlinjer avseende fridskränkingsbrotten nämns att förhör med en målsägande som skett i anslutning till ett akut ingripande i normalfallet bör göras om vid senare tillfälle i en lugnare förhörsmiljö.⁷⁰ Visserligen avser riktlinjerna brott i nära relation men i de fall där en målsägandes utsaga är av stor vikt bör ett liknande synsätt anammas, oavsett parternas relation.

⁶⁹ Fitger, *Särtryck ur rättegångsbalken*, kommentarer till RB 23:21 (hänvisar till NJA II 1943 s. 317).

⁷⁰ Handbok: *Handläggning av fridskränkingsbrotten*, Åklagarmyndigheten, s. 18.

Vid huvudförhandlingen korrigerar målsägande delar av sin utsaga genom att vara försiktigare i sina uttalanden om vad han är säker på. Med anledning av ovanstående resonemang kring konceptförhör bör de justeringar som P.M. kommer med vid huvudförhandlingen inte med nödvändighet ses som ändringar av utsagan.

Vittnesmålen

Även S.M:s utsaga förändrade sig något över tid. Av polisförhöret framgår att hon såg att brodern blev slagen med åtminstone ett slag medan hon i rätten uppgav att hon sett att flera slag och sparkar utdelades. Eftersom även S.M:s utsaga är dokumenterad som ett konceptförhör kan det inte av underlaget fastställas att det verkligen är fråga om en ändring och inte en tidigare missuppfattning av fhl. Troligen har dock domstolen bedömt att skillnaden i utsagan inte haft någon avgörande betydelse för utgången av målet eftersom de inte, av vad som framgår, begärt ut stödanteckningarna från polisen. En ytterligare omständighet som kan tala för att det inte är fråga om en medveten ändring från S.M. är faktumet att det under förundersökningen endast hölls ett förhör med henne. Det förhöret pågick i nio minuter, vilket erfarenhetsmässigt får anses som en relativt begränsad tid för att en bevisperson ska kunna lämna en utförlig redogörelse av samtliga minnesbilder. Varken av förundersökningen eller av domarna framgår om S.M. hade förtärt någon alkohol vid tillfället, en omständighet som kan vara av vikt vid bedömning av tillförlitligheten.

Eftersom både P.M. och S.M. vid huvudförhandling lämnade delvis andra uppgifter än vid anmälningsupptagningen lästes vissa avsnitt av polisförhören med dem upp. I de fall som en hörd persons utsaga ändrar sig vid huvudförhandling får polisens förhör användas som bevis och läsas upp i rätten.⁷¹

⁷¹ RB 36:16.

Som framgått av utredningen är vittnet S.M. syster till målsägande, vilket är en relation som omfattas av närstående begreppet i rättegångsbalken.⁷² Av det som framgår av utredningsmaterialet har P.M. inte biträtt åtalet eller fört talan om enskilt anspråk, vilket innebär att P.M. ej uppnått partsställning i processen. Närstående till en målsägande som inte är part faller under den allmänna vittnesplikten vilket, med få undantag, innebär att de faller under den medborgerliga skyldigheten att vittna⁷³ och avlägga ed.⁷⁴ I analyserat hovrättsfall torde således S.M. ha avlagt ed och talat under straffansvar, en omständighet som antas medföra ökad sannolikhet för sanningsenlig utsaga.

Beträffande vittnet M.I. så är det en tjänstgörande polisman som kommer till platsen. Enligt vad som framgår av förundersökningsmaterialet och domarna har han inte någon tidigare relation till varken målsägande eller de tilltalade. Ett dylikt vittnesmål, från ett oberoende vittne som dessutom arbetar inom rättskedjan, verkar samtliga aktörer vara överens om att det betingar ett mycket högt bevisvärde. Polismannen har i samband med avrapportering dokumenterat sina iakttagelser av händelsen och även detaljer såsom upplevd sinnesstämning hos involverade personer. Självskrivet är att de förstnämnda kan utgöra bevisning men även den senare är en faktor som Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum nämnt kan få betydelse som stödbevisning.⁷⁵ I nu aktuellt rättsfall kommenterades det inte närmare i tingsrättens dom men väl i hovrättens, där det särskilt noterats att M.I. uppfattat gärningsmännen som aggressiva.

Avseende iakttagelser av vikt framgår det inte av promemorian om M.I. såg vem av gärningsmännen som slog vilket slag eller vem som sparkade. Inte heller om slagen träffade. Avsaknaden av information kan antingen bero på att polismannen inte uppfattat de detaljerna och därför inte dokumenterat den ”negativa” informationen, alternativt att han haft kännedom men genom

⁷² RB 36:3.

⁷³ RB 36:1.

⁷⁴ Fitger, *Särtryck ur rättegångsbalken*, kommentarer till RB 36:13.

⁷⁵ Handbok: *Handläggning av fridskränkingsbrotten*, Åklagarmyndigheten, s. 11.

förbiseende i samband med avrapportering missat att dokumentera det. Eftersom en polisman i yttre tjänst hanterar ett stort antal ärenden varje år, inte minst misshandelsbrott, kan det vara oerhört svårt att flera månader senare, ibland år, lämna detaljerade vittnesmål i domstol. Med en lång tidsutdräkt mellan händelse och huvudförhandling är risken, i de fall polismännen inte noggrant dokumenterat hur de upplevt händelsen, att poliserna inte längre kan erinra sig fallet alternativt att de inte kan särskilja vad som hänt vid en viss händelse på grund av att minnesbilder från liknande ärenden blandas samman. Brottsutredningens utgång kan således i vissa fall, särskilt där god stödbevisning saknas, vara avhängig på hur polismannen valt att avrapportera ärendet.⁷⁶ En dylik promemoria kan även vara av betydelse när den enskilde polismannen inför ett vittnesmål förbereder sig genom att i minnet återskapa händelsen och då även vid behov kan ta del av upprättade anteckningar.

Dokumentation av skador

Beträffande skador är de väl dokumenterade inom ramen för patrullens förstahandsåtgärder. Som framgått av utredningen har målsägande inte uppsökt sjukvården för sina skador eller undersökts av läkare behörig att utfärda rättsintyg och således finns det varken journalanteckningar eller rättsintyg i protokollet. Bekymret som kan uppstå i bevishänseende är att skadorna vid dokumentation direkt efter det brottsliga angreppet inte har hunnit framträda. Sker ingen uppföljande dokumentation kan det medföra att den initiala dokumentationen, som rättsens ledamöter får ta del av, inte ger en rättvisande bild av offrets skador.

Vid polisförhöret med misstänkt E.B. uppgav denne att han hade fått motta upprepade slag vilka träffat hans vänstra kind och orsakat smärta. Vidare har E.B. uppgett att han själv utdelat knytnävslag. Eventuella uppvisade eller uppgivna skador av E.B. framgår inte av utredningen. Dokumentation av såväl skador som avsaknad av skador är inte sällan av avgörande betydelse

⁷⁶ Avrapporteringsform sker oftast i samråd med inre befäl alt. biträdande inre befäl.

vid bevisvärdering. Erfarenhetsmässigt är det känt att polismän är duktiga på att dokumentera synliga skador men att det däremot emellanåt brister i att dokumentera negativ information såsom avsaknad av skador.

5.1.7 Kommentar till domskälen

Tingsrätten

Av tingsrättens bedömning framgår att målsägande inte kunnat lämna en utförlig och detaljerad redogörelse för hela händelsen men att det inte medfört att rätten uppfattat honom som mindre trovärdig. Distinktionen mellan begreppen trovärdighet och tillförlitlighet kan som ovan nämnts beskrivas som att trovärdighet är kopplad till person och tillförlitlighet till utsagan.⁷⁷ En persons trovärdighet kan exempelvis påverkas av om denne tidigare kommit med uppenbara lögner, vid ett flertal tillfällen ändrat sin berättelse under brottsutredningen eller att det är brister i utsagan. Det som aktualiseras i rättsfallet är att målsägande ej kunnat redogöra för samtliga detaljer i händelseförloppet. En brist som inte minst med anledning av brottets karaktär inte bör föranleda att målsägande bedömts som mindre trovärdig. Av domskälen går inte att utläsa hur rätten värderat målsägandes tillförlitlighet och avsaknaden av resonemang torde tyda på att det inte rått några tveksamheter om utsagans hållfasthet.

Vidare skriver tingsrätten att de inte heller funnit skäl att betvivla vittnet S.M:s tillförlitlighet eller trovärdighet.⁷⁸ Till skillnad mot P.M. har S.M. vid förhandlingen kommit med ytterligare påståenden gentemot de misstänkta. En ändrad utsaga med tillkommande information efter en längre tid bör enligt min mening snarare ses med tillförsikt än en person som blir vagare med tiden. En uppfattning som överensstämmer med vittnespsykologisk forskning om hur styrkan i minnesbilder generellt minskar över tid.⁷⁹ Att vittnet är syster till målsägande, och att de således haft möjlighet att i

⁷⁷ Granhag, *Vittnespsykologi*, s. 14.

⁷⁸ Se vidare kap. 4.2.1 om trovärdighet och tillförlitlighet.

⁷⁹ Granhagen, *Vittnespsykologi*, s.k glömskekurvan, s. 33.

efterhand prata om händelsen, är inte heller något som nämns i domen. Två omständigheter som HD tidigare uttalat kan medföra att ett vittnesmål får bedömas med större försiktighet.⁸⁰ I det här fallet var dock inte rätten beroende av ett partiskt vittne utan kunde även värdera övrig stödbevisning såsom polismannens vittnesmål och dokumenterade skador.

Hovrätten

Den högre instansen fann P.M. och S.M. trovärdiga och att de redogjort för händelsen på ett *självupplevt* sätt. Att en berättelse av en händelse uppfattas som självupplevd innebär ofta att den innehåller en detaljerad redogörelse för vad som skett. Likaså att den kan upprepas efter en längre tidsperiod utan alltför stora diskrepanser. I den rapport som JK:s rättssäkerhetsprojekt utmynnade i förs åsikten fram att dylika uttryck, liksom de bedömningar som ligger bakom dem, bör bannlysas i avgöranden och domar. Detta då domstolens trovärdighetsbedömningar baseras på vad som är värt att tro på, dvs inre, subjektiva föreställningar om vad som är sant och vad som är falskt, istället för objektiva omständigheter.⁸¹ Vid ett av de samtal som jag haft med domare under arbetets gång uppgav denne att förutsättningen för att en person ska uppfattas som trovärdig och tillförlitlig är en utförlig och tydlig redogörelse av händelsen. Dock menade domaren att det är en svår avvägning eftersom utsagan inte får bli alltför exakt vilket kan medföra att den upplevs som tillrättalagd. Uppfattas den som alltför perfekt eller som att personen upprepar sig automatiskt kan rätten få uppfattningen att utsagan snarare är inlärd än självupplevd.

I domen nämns även *återhållsamhet* och jag instämmer med rättens resonemang att trovärdigheten styrks av en person som inte verkar berätta mer än vad personen verkligen minns. Även här föreligger dock en risk för subjektivism, vilket kan medföra att individer från olika kulturella

⁸⁰ HD B1867-09, s. 6.

⁸¹ JK, Rapport, *Felaktigt dömda*, s. 479.

sammanhang, med olika berättartraditioner, kan komma att uppfattas olika trovärdiga eller tillförlitliga beroende på deras uttryckssätt eller mängd ord.

En viktig aspekt som HovR för fram är att det inte framkommit något som kan skapa tvivel i form av att P.M. eller S.M. felaktigt skulle vilja anklaga gärningsmännen för brott. Just huruvida målsägande haft anledning att falskeligen tillvita de tilltalade brottslig gärning är en betydelsefull omständighet när en utsagas tillförlitlighet ska värderas.⁸² Skulle en dylik invändning ha förts fram av gärningsmännen, exempelvis att anklagelsen berodde på en tidigare svårlöst konflikt mellan parterna, hade det med största noggrannhet behövts utredas för att söka utröna eventuell substans i påståendet. I nu aktuellt fall med misshandel mellan obekanta torde det dock vara mer sällan som gärningsmän kommer med dylika invändningar.

5.2 Misshandel utanför nattklubb

5.2.1 Inledning

Under natten mellan lördag och söndag den 30 april 2006 var målsägande på väg från nattklubben Heartbreak när hon oprovocerat blev angripen och misshandlad. Brottet skedde utomhus, på Södergatan i Malmö, och gärningsmannen kände inte brottsoffret sedan tidigare.

5.2.2 Förundersökning 1200-K52441-06

Förstahandsåtgärder

Efter att polisen fått in larmet skickades en polispatrull med polisinspektör M.R. och polisassistent C.M. till Heartbreak. Deras iakttagelser på platsen dokumenterades enbart i brottsanmälan.

⁸² Åklagarmyndigheten, Handbok: *Hedersrelaterat våld*, s. 32.

Brottsanmälan

Av polisanmälan framgår att brottet skett på Södergatan 060430 kl 04.40-05.00. Brottsanmälan innefattar två brott, ofredande och misshandel av kvinna. Under rubriken sammandrag står att läsa att P.L. ajourförts som skäligen misstänkt och att det inte finns några vittnen.

Inledningsvis i anmälan noteras att det var många personer utanför nattklubben när poliserna kom dit. Patrullen uppfattade samtliga inblandade personer som alkoholberusade. Under rubriken ”brottet” framgår att P.L. är misstänkt för misshandel av J.A. genom att ha dragit henne i håret så att hon ramlat omkull, vilket orsakat smärta. P.L. ajourfördes även som misstänkt för ofredande genom att upprepade gånger ha spottat på J.A:s skor. Av anmälan framgår att J.A. uppvisat sårskador på höger axel och höger knä samt haft ömhet i höger axel och hårbotten. Avslutningsvis noteras under ”övrigt” att gärningsmannen identifierades på brottsplatsen och att de involverade personerna fick lämna densamma när patrullen var klar med anmälningsupptagningen.

Målsägande J.A.

J.A. förhördades en gång under utredningen vilket var i direkt anslutning till händelsen på Södergatan utanför Heartbreak. Förhöret pågick från kl. 05.10 till 05.20. Av sammanfattningen framgår att J.A. och några av hennes kompisar varit på Heartbreak och var på väg ut från klubben cirka kl 04.40. J.A. var då i sällskap med fem namngivna vänner. Precis utanför ingången till Heartbreak mötte J.A. den misstänkte P.L., som även han var på väg ut. Utan förvarning spottade P.L. på hennes skor och sa att de var fula. J.A. sade emot P.L. som då återigen spottade på hennes skor. J.A. blev arg och sa till P.L. att han var ”*dum i huvudet*” vilket ledde till munhuggning dem emellan. P.L. drog tag i J.A:s hår så att hon ramlade omkull och slog i höger axel. Av fallet fick J.A. skrapsår och smärta i axeln och ett ”*lite*” skrapsår på höger knä. Målsägande var vid förhörstillfället öm i höger axel och i

hårbotten. Enligt målsägande känner hon inte P.L. sedan tidigare och det var helt oprovocerat som han började spotta på hennes skor.

Förhöret avslutades med ”Uppläst och godkänt”, vilket torde avse att förhöret är godkänt i sin helhet och ej i konceptform. Efter avslutat förhör har fhl C.M. lagt till en egen anteckning där hon noterat att målsägande var något berusad vid förhöret men att hon utan problem kunde redogöra för händelsen. Enligt C.M. var P.L. ”*lite mer*” berusad än J.A.

Nästa utredningsnotering i förundersökningsprotokollet är en promemoria med kompletterande uppgifter från målsägande daterad 061010. Av dokumentet framgår att handläggaren S.W. via telefon fått besked av J.A. att hon ”*ej besökt UMAS för att få sina skador dokumenterade*”. Vidare att hon inte hade några ersättningsyrkanden.

Vittnet L.N.

Under förundersökningen hölls förhör med en av de fem vänner som målsägande varit i sällskap med på nattklubben. Förhöret med L.N. skedde via telefon 061016 och det pågick från kl 10.00 till 10.10. Av fhl:s sammanfattning framgår att L.N. berättade att hon varit på Heartbreak aktuell kväll i sällskap med J.A. De hade kommit strax före midnatt och vid tidpunkten för händelsen hade de lämnat nattklubben för att åka hem. Utanför Heartbreak kom en man fram och sa att han tyckte att J.A:s skor var fula och spottade på dem. Mannen tog tag i håret på J.A. och drog vilket föranledde att J.A. ramlade omkull. Därefter släpade mannen J.A. i håret. I det skeendet gick L.N. och en för henne okänd kvinna emellan och misshandeln upphörde. L.N. ringde efter polisen som kom nästan direkt. Den misstänkte personen identifierades på platsen. På fråga från förhørsledaren svarade L.N. att hon inte träffat på den utpekade gärningsmannen inne på Heartbreak. Enligt L.N. hade varken J.A. eller hon själv pratat med mannen utan angreppet på J.A. var helt oprovocerat. L.N. uppfattade mannen som påverkad av någonting annat än alkohol. L.N.

uppgav vid förhörstillfället att varken hon själv eller J.A. hade varit berusade vid brottstillfället men att J.A. hade druckit under kvällen.

Avslutningsvis skriver fhl att förhöret blev uppläst och godkänt i sin helhet kl. 10.45.

Misstänkt P.L.

Förhöret med P.L. hölls på Polishuset vid Davidhallstorg 061017 kl. 11.05 - 11.35.

Av sammanfattningen av det som framkommit vid förhörstillfället framgår att P.L. underrättades om misstanken samt sin rätt till försvarare, men att han inte önskade någon närvarande vid förhöret. P.L. förnekade brott och uppgav att han den här kvällen var ute utan sällskap. Efter att ha besökt nattklubben ”Stadt” gick han vidare mot Heartbreak. På vägen dit träffade han en flyktig bekant och de fortsatte gemensamt till Heartbreak. När de kom fram meddelande dörrvakerna att de snart skulle stänga för natten, varpå P.L. och hans bekant beslöt sig för att gå till hamburgerrestauranten ”Stippes”. I samband med att P.L. stod och pratade med sin bekant hörde han att det var oljud runtomkring dem. Plötsligt ”rusade” en kvinna fram till P.L. och frågade varför han hade spottat på hennes skor. P.L. förstod inte vad hon menade då han inte hade spottat överhuvudtaget. För att hålla ifrån sig kvinnan som han uppfattade hade fått ”tuppjuck” tog han tag i henne med sin vänstra arm. På fråga från förhørsledaren svarade P.L. att han inte drog henne i håret utan bara försökte värja sig. Polisen anlände kort därefter och då gick målsägande och hennes sällskap fram till poliserna. P.L. och hans kompis blev stoppade av polis och de frågade P.L. vad som hade hänt. Efter att polisen kontrollerat P.L. via polisradion kunde P.L. och hans bekant fortsätta till ”Stippes”. På fråga från förhørsledaren uppgav P.L. att han nog kunde bedömas som berusad men att han visste vad han gjorde och sade. Avslutningsvis uppgav P.L. att det var målsägande och hennes

kompisar som gav sig på honom och att så skedde även när poliserna var på plats vilket resulterade i att polisen fick säga åt dem att ”*ta det lugnt*”.

Förhöret talades in på band vilken P.L. fick lyssna igenom och godkänna innan förhöret avslutades.

Förundersökningsledning

Av protokollet framgår att förundersökningen letts av en polisär förundersökningsledare.

Slutdelgivning

Av protokollet framgår att P.L. slutdelgavs utredningen jämlikt RB 23:18 genom ordinär delgivning 070918.

5.2.3 Stämningsansökan AM-93115-07

Efter att förundersökningsprotokollet redovisats till Åklagarmyndigheten lämnade åklagaren in en stämningsansökan till Malmö Tingsrätt. Av den framgår att åklagaren åtalat P.L. för misshandel 30 april 2006 på Södergatan i Malmö. Enligt åklagarens gärningsbeskrivning har misshandeln förövats genom att P.L. uppsåtligt dragit målsägande i håret så att hon ramlat omkull och därigenom tillfogat henne en sårskada och smärta i höger axel samt en sårskada på höger knä.

Till styrkande av åtalet åberopade åklagaren:

- Förhör med J.A.
- Förhör med P.L.
- Vittnesförhör med L.N.

5.2.4 Malmö Tingsrätt, B7661-07

Vid huvudförhandlingen hölls förhör med J.A., P.L. och vittnet L.N. Som övrig bevisning åberopade åklagaren skadorna dokumenterade i brottsanmälan.

Målsägande J.A.

Under förhandlingen uppgav J.A. i stort sett det hon sagt vid tidigare polisförhör. Tillkommande information var att hon själv hade högklackade skor vid händelsen samt att P.L. kallat henne för ”*pissemyra*”. J.A. kände inte P.L. sedan tidigare och hade inte sett till honom under kvällen. J.A. uppfattade P.L. som ”*ganska berusad*” eller i alla fall påverkad av något. Detta grundade hon på hans aggressiva beteende. Angående sin egen status uppgav J.A. att hon hade druckit alkohol under kvällen men att hon inte var kraftigt berusad. Angående skadorna uppgav J.A. i rätten att ömheten i hårbotten försvann till nästa dag. Smärtan i axeln upphörde efter 4-5 dagar, vilket gjorde att hon stannade hemma från jobbet i 4 dagar. Angreppet har föranlett att J.A. numera åker direkt hem när hon varit på nattklubb.

Tilltalad P.L.

P.L. berättade att det var J.A. som kom fram till honom och hävdade att han hade spottat på hennes skor. P.L. uppfattade kvinnan som väldigt berusad och vild. J.A. gav sig på P.L. och började slå på honom. För att skydda sig lade P.L. en hand på J.A:s huvud, utan att varken dra J.A. i håret eller ta tag i hennes arm. Vidare uppgav P.L. att han inte såg att J.A. föll till marken men att hon möjligen kan ha fallit ned på knä. Enligt P.L. hade inte J.A. högklackade skor på sig. Under händelsen var P.L. lugn trots att han blev upprörd av påhoppet. P.L. vitsordade att han hade druckit alkohol under kvällen.

Vittnet L.N.

L.N. berättade i tingsrätten att P.L. kom fram till J.A. och sa att hon hade ”*jättefula skor*” och spottade. P.L. kallade J.A. för ”*pissemyra*” och var aggressiv. P.L. tog tag i J.A:s arm och drog henne i håret så att hon ramlade och fick ett sår på axeln. L.N. uppgav att hon inte kände P.L. sedan tidigare och att hon uppfattade honom som påverkad.

Tingsrättens bedömning

Av domen framgår att rätten funnit J.A. trovärdig. Vidare att domstolen har funnit att J.A:s uppgifter stöds av vittnesmålet och de i anmälan dokumenterade skadorna. Med anledning av ovanstående ska J.A:s uppgifter ligga till grund för bedömning, vilket innebär att åtalet ansågs styrkt.

Under rubriken ”övriga frågor” framgår att P.L. bestritt målsägandes ersättningsyrkanden.

5.2.5 Hovrätten över Skåne och Blekinge, B1555-08

P.L. överklagade domen till Hovrätten.

Hovrättens bedömning

Hovrättens domskäl är mycket kort formulerade. Det framgår att de tagit del av samma bevisning som tingsrätten och att de involverade personerna hörts på nytt. Hovrättens prövning av bevisningen ledde fram till samma bedömning som tingsrätten gjort varpå den tidigare meddelade domen fastställdes.

5.2.6 Kommentar till bevisningen

Avseende patrullens uppfattning och iakttagelser på brottsplatsen hade det varit önskvärt med en sammanfattande promemoria över händelsen, alternativt att polismännen blivit förhörda om sina iakttagelser under förundersökningen. Angående bevisningen synes det dock vid en första genömläsning som att bevisläget ser gynnsamt ut. Målsägande är identifierad och har lämnat en förhållandevis tydlig redogörelse av händelseförloppet, trots viss grad av berusning. Åklagaren har ett vittne vars utsaga stöder målsägandes version av händelsen. Vittnet har visserligen en relation till målsägande men inte så att vittnet omfattas av närståendebegreppet i RB. Vidare har målsägande i samband med händelsen för polis uppvisat och uppgett skador, vilka polisen dokumenterat med skriftlig beskrivning. Även de skadorna synes styrka utsagorna från såväl målsägande som vittnet.

Enligt min mening finns det dock ett antal brister i utredningen, vilka en försvarare hade kunnat fånga upp och söka så frö till tvivel. Hade brottsutredningen istället för misshandel avsett ett mord är det min fasta övertygelse att såväl förundersökningsledaren som domstolen hade ställt mer långtgående krav på att misstänkts alternativa förklaringar och uppgifter var noggrant utredda. Detta trots att samma beviskrav ska gälla oavsett brottets svårighetsgrad. Huruvida utgången av målet påverkats av att enbart målsägande hördes på platsen kan det i efterhand enbart spekuleras i. Misstänkt har dock i senare förhör uppgett att han var i sällskap med en flyktig bekant och att de gemensamt lämnade platsen. Hade patrullen valt att förhöra den misstänkte på plats hade eventuellt även hans bekant identifierats alternativt att man hade kunnat utesluta att han var i sällskap med någon. Av brottsanmälan framgår att samtliga inblandade var berusade. I förhöret har förhørsledaren C.M. skrivit att gärningsmannen var "*lite mer berusad än*" målsägande som dock utan problem kunde redogöra för händelsen. Då det i regel inte är lämpligt att hålla förhör med kraftigt berusade personer kan det vara så att patrullen bedömde den misstänkte som

alltför berusad. Mot detta talar dock formuleringen ”*lite mer*” och att målsägande utan problem kunde redogöra för händelsen.

L.N. har vid senare förhör uppgett att hon var kvar på platsen när patrullen kom och att hon inte var påverkad. Anledningen till att hon inte hördes direkt på plats framgår inte av förundersökningsprotokollet. Givetvis hade det varit önskvärt med ett opåverkat vittnesmål direkt på plats istället för att som nu dokumentera hennes uppgifter ett halvår senare. Likaså ställer jag mig frågande till varför enbart en av målsägandes fem vänner hördes under förundersökningen. Särskilt med hänvisning till misstänkts inställning till brottsmisstanken. Av vittnesförhöret med L.N. framgår även att det var en okänd kvinna som gick emellan P.L. och J.A. Av utredningsmaterialet framgår inte om den okända kvinnan var kvar när patrullen anlände men avsaknaden av information om vittnet talar för att hon inte identifierades på plats. Inte heller framgår av utredningen om det funnits några övervakningskameror på platsen eller om ordningsvakterna från Heartbreak gjort några iakttagelser av händelsen.

Som nämnts uppgav den misstänkte vid polisförhör att han vid tidpunkten för händelsen var i sällskap med en bekant. Det framgår dock varken av förundersökningsprotokollet eller domarna vilka efterforskningar som gjorts för att söka identifiera den bekante. Den misstänkte har vidare hävdatt att målsägande och hennes vänner i polismännens närvaro agerat på ett sådant sätt att poliserna fick säga till dem att lugna ner sig. Det återfinns dock ingen utredning som tyder på att patrullen fått besvara påståendet. Inte heller framgår vilken information som patrullen lämnat till länskommunikationscentralen i samband med ärendet.⁸³

Sammanfattningsvis har både målsägande och misstänkt i stort bekräftat händelsen, men utsagorna går isär avseende vem som angripit vem och med vilket våld. Eftersom båda vitsordat att de haft fysisk kontakt med varandra

⁸³ Information som alltid noteras i en händelserapport.

är det min uppfattning att de dokumenterade skadorna inte per automatik styrker åklagarens påstående. Istället måste det i dylika ärenden utredas vilken form av skador som hade kunnat uppstå i det scenario som P.L. redogjort för. Inte att förglömma är även dokumentation över skadornas uppkomst i tid, det vill säga kunde patrullen bedöma att det var färska skador som målsägande uppvisade? Förutsatt att P.L. vid huvudförhandlingen istället vitsordat att målsägande haft högklackade skor, eventuellt med tillägget att han uppfattade att hon på grund berusning och kullerstenarna på gatan hade svårt att stå upp när han sökte freda sig mot hennes angrepp, samt invänt att de andra vännerna till målsägande som ej hörts under förundersökningen försökte att hålla tillbaka henne är jag tämligen övertygad om att rätten hade funnit att visst tvivel förelegat och eventuellt även ett rimligt sådant.

5.2.7 Kommentar till domskälen

Tingsrätten

Tingsrätten bedömde J.A. som trovärdig men det framgår inte närmare hur de resonerat i frågan. Rimligen torde rätten ha tagit del av förhørsledarens anteckning om att hon uppfattade J.A. som något berusad vid förhörstillfället. Vad avser L.N:s uppfattningsförmåga vid brottstillfället framgår inte av utredningen om poliserna pratade även med henne på brottsplatsen och hur de i såna fall uppfattade henne. Den enda uppgiften som finns är L.N:s egen, vilken lämnades vid polisförhör långt senare. Bortsett från eventuell påverkan av J.A:s och L.N:s uppfattningsförmåga på grund av alkohol återfinns i domskälen inget resonemang kring deras relation. Vid rättens bedömning av L.N:s trovärdighet och tillförlitlighet får man förmoda att rätten iakttagit viss försiktighet. Detta primärt med anledning att hon är vän med J.A., men även att det passerade nästan sex månader från brottet till det att L.N. förhördes första gången. Av utredningen framgår inte heller huruvida L.N. och J.A. vidgått att de i efterhand diskuterat händelsen. Eftersom de är vänner och båda befunnit sig på platsen kan det förmodas att så skett. I de fallen där man under

lagringsfasen diskuterar en viss händelse eller minnesbild med andra kan bevispersonens minne omedvetet utsättas för påverkan. I de fallen kan vittnet ofta i efterhand inte längre särskilja vad de själva sett och upplevt från vad de hört andra berätta om händelsen.⁸⁴

Hovrätten

Av Hovrättens domskäl framgår enbart att de efter bevisprövning ansluter sig till Tingsrättens bedömning.

⁸⁴ Granhag, *Vittnespsykologi*, s. 30.

5.3 Jämförelse av brottsutredningar

Nedanstående tabell visar på vidtagna utredningsåtgärder i de två analyserade rättsfallen, vilken bevisning som erhållits samt hur domstolen värderat densamma. Att primärutredningen, som vanligtvis ses som en del av förundersökningen, redovisas separat är för att åskådliggöra vidtagna förstahandsåtgärder.

	Värnhemsfallet	Nattklubbsfallet
PRIMÄRUTREDNING		
Anmälan	J	J
Förhör med mä	J	J
Förhör med vt	J	N
Förhör med mt	N	N
Avrapporterings-PM	J	N
Skriftlig dok. skador	J	J
Foto på skador	J	N
Tvångsmedel	J (RB 24:7)	N
FÖRUNDERSÖKNING		
Förhör med mä	N	N
Förhör med vt	N	J
Förhör med mt	J (RB 24:8)	J (RB 23:6)
Dok. Skador	N	N
Tvångsmedel	N	N
Fu-ledare	Polisiär	Polisiär
Handläggningstid ⁸⁵	31 dagar	505 dagar
ÅTALETS BEVISNING		
Förhör med tilltalade	2 (två tilltalade)	1 (en tilltalad)
Förhör med vt (varav oberoende)	2 (1)	1
Förhör med mä	1	1
Dok. skador	J	J
Nyttjande av fup i rätten	J	J
AVGÖRANDE		
Fällande dom i TR	J	J
Fällande dom i HovR	J	J

⁸⁵ Avser förundersökningen, från datumet på inskriven brottanmälan till slutförd delgivning enligt RB 23:18.

6 ANALYS

6.1 Förstahandsåtgärdernas betydelse

Brå:s undersökning visar att personuppleringen är väsentligt högre i de brottsutredningar där förstahandsåtgärder vidtagits jämfört med övriga utredningar. Ett av de förslag som förs fram i Rapport 2009:1 är således att polisen ska öka antalet utredningar där förstahandsåtgärder vidtas. Förslaget harmonierar väl med den målsättning som finns inom polisen att hälften av alla poliser ska arbeta i yttre tjänst. Med en ökning av den yttre resursen kommer även fler utredningar att hanteras av en patrull på brottsplatsen med krav om att vidta långtgående förstahandsåtgärder. Den nu genomförda analysen av rättsfall visar på två framgångsrika brottsutredningar där förstahandsåtgärderna troligen haft en avgörande betydelse för att kunna klara upp brotten. Jag instämmer således i uppfattning att ett utökande av brottsutredare i yttre tjänst är av stor betydelse för att säkra bevisning och därmed kunna öka personuppleringen.

Misshandel vid Värnhemstorget

Patrullen som ingrep vid en misshandel 080210 vidtog långtgående förstahandsåtgärder vilka inkluderade förhör med målsägande (kriterium 2) som relativt tydligt kunde redogöra för händelsen (3), förhör med vittne (4), dokumentation av skador såväl skriftligt som med fotografi (4) samt en promemoria över iakttagelser (4). Genom att gripa gärningsmännen lyckades de även uppfylla det första avgörande kriteriet om känd gärningsman. Prognosen att lyckas identifiera gärningsmännen om de inte tagits på bar gärning hade varit svår att förutsäga. Eftersom målsägande kände igen gärningsmännen som medpassagerare på bussen torde den avgörande faktorn varit huruvida bussen var försedd med övervakningskamera. Om så varit fallet hade troligen målsägande getts möjlighet att ta del av det inspelade materialet. Förutsatt att målsägande vid

den konfrontationen identifierade gärningsmännen hade det återstått för polisen att styrka deras identitet.

Den bevisning som åberopades i Värnhemsfallet var förhållandevis god för en fällande dom trots att de båda tilltalade nekade. Enligt Brå:s beräkning av poäng för stödbevisning når utredningen upp till 14 poäng,⁸⁶ det vill säga att brottet med god marginal anses styrkt. Eftersom de enda förhören som hölls med målsägande och vittnet var de som patrullen genomförde är det självklart att dessa hade stor betydelse för såväl förundersökningen som för domen. En fördel med att de hördes på platsen för brottet var att deras utsaga var opåverkad och minnesbilden var god. Även ur ett resursperspektiv är det en fördel att bevispersoner hörs direkt på plats då det i efterhand kan vara svårt och tidsödande att få kontakt med dem som ska höras. Det som talar mot att enbart hålla förhör inom ramen för primärutredning är att utsagorna bara i undantagsfall blir upplästa och godkända i sin helhet och generellt sett även är mindre utförliga. Värdet av en fullständig utsaga redan under förundersökningen, som de facto inte ska vara annat än ett beslutsunderlag för åklagarens lagföringsprognos, ska dock vägas mot kravet på effektivitet och rationell hantering av utredningar.

Den bevissäkring som patrullen gjorde av målsägandes skador åberopade åklagare som bevisning i båda instanserna och i Hovrättens domskäl nämns särskilt att bland annat den dokumentationen ligger till grund för domslutet. I de fall där målsägande inte uppsökt sjukvården eller på nytt fått sina skador dokumenterade genom polisens försorg föreligger dock risk för att domstolen inte får tillgång till en fullständig dokumentation. Skador efter en misshandel är ofta mer framträdande en tid efter brottets förövande och det kan antas att skadorna inte hade framträtt fullt ut när patrullen fotograferade P.M. i nära anslutning till brottet. För att undvika att mer omfattande skador, som inte är synliga vid anmälningsupptagningen, ej dokumenteras bör

⁸⁶ Förhör med vt 4p. + förhör med polisman 4p. + dokumentation av skador 3p. + delvis erkännande 3p. = 14 p.

patrullen uppmana brottsoffret att vid senare tillfälle inkomma till polisen för skadedokumentation.

Då patrullen i princip slutfört utredningen med undantag för förhören med de misstänkta och slutdelgivning har de vidtagit förstahandsåtgärder i den utsträckning som avsågs med lagändringen 1995 av RB 23:3 3st. Syftet var att polismän skulle vidta så många utredningsåtgärder som möjligt i samband med att de var på brottsplatsen och om möjligt även slutföra utredningar avseende så kallade vardagsbrott.

Misshandel utanför nattklubb

Patrullen som kom till platsen och vidtog förstahandsåtgärder lyckades trots att åtgärderna inte var särskilt långtgående uppfylla de tre avgörande kriterierna samt få med en form av det önskvärda kriteriet. Såväl målsägande som misstänkt var kvar när patrullen kom dit och de identifierades (kriterierna 1 & 2). Förhör hölls med målsägande som kunde lämna en förhållandevis tydlig berättelse trots berusning (3). Vidare dokumenterades målsägandes skador genom skriftlig beskrivning (4).

Med anledning av patrullens avrapportering anar jag att poliserna inte trott att ärendet skulle gå så pass långt som till ett åtal, än mindre hålla för en fällande dom i hovrätten. I sådana fall tror jag att de hade vidtagit fler utredningsåtgärder. De grundläggande kraven lyckas de dock uppfylla vilket i slutändan medför att brottsutredningen kan tas upp till prövning. Enligt Brå:s beräkning av stödbevisning får deras primärutredning noll poäng. Under förundersökningen hördes dock ett vittne varför utredningen vid dess avslutande nådde upp till 5 poäng.

Utifrån ett lagföringsperspektiv är den absolut viktigaste åtgärden att identifiera den utpekade gärningsmannen. Hade så inte skett tvivlar jag på att det hade varit möjligt att identifiera den misstänkte. Nästa faktor som har stor betydelse, och som nämns i domskälen, är de av patrullen dokumenterade skadorna på målsägande. Trots att det enbart är en skriftlig

beskrivning av skadorna och inte en fotodokumentation har det varit tillräckligt för att domstolen ansett dem styrka målsägandes påstående om händelseförloppet.

Brottet skedde 2006 och då som fram till våren 2009 var det en vanlig brist att polisbilar i Malmö saknade kamera. Som ett led för att lyckas uppnå målet för 2009 om en ökad personupplärning genomfördes ett antal förändringar. Bland annat införskaffades fler kameror för att kunna dokumentera skador och ett så kallat "Hit-Kit" utarbetades, vilket är en checklista över åtgärder som patrullen om möjligt bör vidta. Inför året 2010 återfinns ovanstående även inskrivet i Polisområde Malmös handlingsplan där det under framgångsfaktorer nämns att all personal i yttre tjänst ska ha tillgång till kamerautrustning för bild- och filmdokumentation.⁸⁷ Vidare att ett frekvent användande av Hit-Kit medför tidsbesparingar vilket skapar förutsättningar för en snabbare rättsprocess och ökad lagföring.

6.2 Identifierade framgångsfaktorer

Polisnärvaro på brottsfrekvent tid och plats

Att polismännen i "Värnhemsfallet" färdats i en civil polisbil torde inte sällan vara att anse som en framgångsfaktor för att lyckas gripa gärningsmän. En traditionell polisbil registreras lättare på håll vilket medför att gärningsmännen blir förvarnade om polisens ankomst och kan då lämna platsen. Patrullen har under en helgnatt vistats i ett brottsfrekvent område vid en tid på dygnet där de flesta av alla misshandels fall sker.⁸⁸ Närvaron av poliser på platser och tider där brott ofta förövas bör anses som en framgångsfaktor då de har möjlighet att snabbt ingripa och förhindra att brott förövas. Likaså ökar möjligheten att så tidigt som möjligt påbörja brottsutredningen.

⁸⁷ Polismyndigheten i Skåne, Handlingsplan Huvudenhet, Polisområde Malmö, 2010, s. 8.

⁸⁸ Brå, Rapport 2009:1, s. 6.

Dokumentation av skador

I de båda analyserade fallen återfinns dokumentation av målsägandes skador vilket åklagaren har använt som bevisning vid huvudförhandlingarna. Med hänvisning till den vikt som såväl tingsrätten som hovrätten lagt vid skadedokumentationen bör det ses som en enskild framgångsfaktor för en god lagföringsprognos. Erfarenhetsmässigt är det känt att många poliser felaktigt hänvisar brottsoffer till att uppsöka sjukvården för att få sina skador dokumenterade. Av den uppfattningen verkar även handläggaren i ett av fallen ha varit då han tillfrågat målsägande om hon uppsökt sjukvården för dokumentation. Sjukvården har dock på senare tid i allt större omfattning nekat till att dokumentera skador med motivering att deras uppgift är att behandla skadade och sjuka, inte att dokumentera skador på patienter utan vårdbehov. I dylika fall, där målsägande inte informeras om att det åvilar polisen att tillse att skador dokumenteras, kan det innebära att värdefull bevisning riskerar att gå förlorad. Korrekt information om vem som ansvarar för att skador dokumenteras bör således ses som en viktig framgångsfaktor.

Avrapporteringen

I de ärenden där en patrull ingripit och agerat ger studien ett visst stöd för påståendet att involverade polismän bör dokumentera sina iakttagelser i en promemoria. Har flera polismän varit med vid ingripandet bör varje individ dokumentera sina iakttagelser i separata promemorior, där det som skett på platsen och vad den enskilde polismannen gjort för iakttagelser tydligt framgår. Fördelarna är även, som ovan nämnts,⁸⁹ att den enskilde i efterhand kan ta del av stödanteckningarna inför huvudförhandling och troligen avge ett mer fullständigt vittnesmål, vilket även kan ses som ett led i ökad rättssäkerhet.

Då avrapporteringens betydelse inte nog kan understrykas bör det även ses som en framgångsfaktor att de polisbefäl som har att bedöma och godkänna

⁸⁹ Avsnitt 5.1.6, s. 43.

densamma innehar utbildning och kompetens avseende beviskrav och bevisvärdering. Ytterligare en framgångsfaktor torde vara att dessa polisbefäl erhåller kunskap om de förändringar som polisens utredningsverksamhet står inför och vad det delvis förändrade synsättet på utredningsverksamhet innebär för dem. Med allt fler poliser i yttre verksamhet är det nödvändigt att patrullerna vidtar de utredningsåtgärder som varit möjliga på brottsplatsen. Detta då polisen annars riskerar att hamna i en situation där den traditionella arbetsfördelningen mellan inre- och yttre verksamhet kvarstår medan personalresursen fokuserats till den senare. Ett scenario som skulle kunna leda till att allt fler brottsutredningar inte utreds i nära anslutning till händelsen utan läggs i balans, vilket strider mot såväl regleringsbrevet som rikspolischefens viljeinriktning. För att istället tillse att den polisära inriktningen med väsentligt ökade krav på långtgående förstahandsåtgärder efterlevs är det av vikt att de polisbefäl som granskar avrapportering ställer allt högre krav på att patrullerna utrett det som varit möjligt och noggrant dokumenterat vidtagna utredningsåtgärder.

6.3 Stödbevisning och Rapport 2009:1

I nu aktuell studie, där Brå sökte identifiera vilken information som krävs för att ett brott ska klaras upp och hur polisen kan öka personuppkläringen, valdes en metod bestående av intervjuer med tre åklagare samt analys av förundersökningsprotokoll. Att delar av studien baserats på ett underlag bestående av enbart tre åklagares tolkningar finner jag synnerligen anmärkningsvärt. Genom mångårig erfarenhet av samarbete med åklagare står det klart att de individuella uppfattningarna om beviskrav och bevisvärdering innehåller stora variationer. Redan ovanstående redogörelse för skälig misstanke visar på vitt skilda uppfattningar hos framstående jurister och att de olika beviskraven lämnar ett betydande tolkningsutrymme för den enskilde befattningshavaren.

Av intervjuerna framkom att åklagarna ansåg det som önskvärt med stödbevisning men att det ej var nödvändigt för fällande dom, vilket är

uppfattningar som jag finner svårförenliga med hänvisning till rättskällorna. Högsta domstolen har såväl före som efter Brå:s undersökning slagit fast vikten av stödbevisning och att rena trovärdighetsmål inte längre kan leda till en fällande dom. Utöver Brå rapporten har jag inte i senare avgöranden, doktrin eller praxis kunnat återfinna något stöd för deras uppfattning. Det som kan tänkas ge visst stöd för uppfattningen att stödbevisning inte behövs är äldre rättsfall från HD, vilka dock torde vara att anse som obsoleta.⁹⁰ Ytterligare ett incitament för att de intervjuade åklagarnas uppfattning inte bör läggas till grund för några slutsatser är deras tolkning av bevisvärdet på olika vittnespersoner. Enligt åklagarna värderade de ett oberoende vittne bara knappt högre än ett partiskt. Enligt Brå var förklaringen till den ringa skillnaden att åklagarna antog att vittnena inte ljög eftersom de avlagt ed och således talade under straffansvar. En i delar motsatt uppfattning återfinns i en dom från Högsta Domstolen där det av domskälen framgår att utsagor från ett vittne som är nära vän med en tilltalad, med hänsyn till bland annat relationen, ska bedömas med stor försiktighet.⁹¹ Vidare kan det vid dylika undersökningar, där få specialister tillfrågas, föreligga en risk för att den som blir intervjuad är medveten om att svaren utan större svårighet kan härledas. Detta faktum kan innebära en benägenhet för de intervjuade att svara i enlighet med det som tros vara den korrekta uppfattningen. I nu aktuell studie skulle de intervjuade åklagarnas uppfattning kunna förklaras med att de tagit del av de äldre avgöranden från HD, men att de numera gällande prejudikaten gått dem förbi.

Vad avser de studerade förundersökningsprotokollen där åklagare senare väckte åtal har inte Brå utrönt hur de slutgiltigt bevisvärderades av domstolen. Före det att det är klarlagt huruvida någon av de tilltalade fälldes till ansvar vid huvudförhandling i de 25 brottsutredningarna är det min uppfattning att resultatet inte kan utgöra grunden för en förändrad polisiär inriktning och arbetsmetod.⁹²

⁹⁰ Däribland NJA 1991 s. 83.

⁹¹ HD mål 1867-09, s. 6.

⁹² Brå, Rapport 2009:1, s. 28: Åklagare väckte åtal i 137 ärenden av 175. På s. 30 återfinns att 18 % inte innehöll någon stödbevisning alls.

I det penetrerade avsnittet om stödbevisning ter det sig som att författarna till rapporten kommer med påståenden som är undermåligt underbyggda och av vilka det dras alltför långtgående slutsatser. Exempel härpå är de bedömningsgrunder för åtal som framträdde genom intervjuerna och de undersökta förundersökningsprotokollen, ett resultat vilket Brå tolkade som att polisen verkar uppfatta kriterierna 1-3 som ett krav från åklagarna.⁹³ Att det första kriteriet med en identifierad misstänkt anses nödvändigt för åtal är självskrivet. Mer intressant är det andra kriteriet där de intervjuade åklagarna uppgav att det är mycket ovanligt att åtal väcks i misshandelsfall utan någon känd målsägande. Något dylikt fall återfanns inte heller bland de av Brå studerade förundersökningsprotokollen. Kan man då utifrån detta, som Brå gjort, dra slutsatsen att det beror på att polisen tror att det är ett krav för åtal? Enligt min mening är svaret nekande. För att komma till en dylik slutsats krävs i första hand ett klarläggande hur pass frekventa dylika polisanmälningar är. Därefter en studie av dessa och den grund som den polisära undersökningsledaren använt för att lägga ned förundersökningen. Skulle den studien visa att ärendena nedlagts med motiveringen att målsägande är okänd hade slutsatsen varit berättigad. Min uppfattning är dock att dylika brottsanmälningar är förhållandevis ovanliga, varför även påståendet ifrågasätts. Slutligen det tredje kriteriet om krav på en tydlig och trovärdig redogörelse från målsägande. Med reservation för missuppfattning torde Brå:s tolkning innebära att polisen skulle verka i tron att åklagare inte kan väcka åtal i de brottsutredningar där målsägande bragts om livet. Detta eftersom det mer sällan, om någonsin, återfinns en tydlig redogörelse över händelseförloppet från den avlidne. Mer frekvent förekommande än dödligt våld är brott i nära relation, där det inte sällan saknas en utförlig redogörelse från en målsägande som inte önskar medverka. Med hänvisning till de omfattande utbildningsinsatser som genomförts de senaste 15 åren och polisutbildningarnas förändrade kursplan kan jag svårligen tro att flertalet

⁹³ Brå, Rapport 2009:1, s. 28.

poliser inte är medvetna om att det är bevisningen i målet som är avgörande, inte just målsägandes utsaga.

Vid resonemang i rapporten hänvisas återkommande till om de undersökta brotten kan anses styrkta genom stödbevisningen eller ej, dvs om brottsutredningen nått upp till minst fem poäng. Det framgår dock ingenstans hur Brå kommit fram till att det är just siffran fem som är avgörande för att kunna anse att ett brott är styrkt. Eftersom slutsatser dras utifrån huruvida de undersökta protokollen nått upp till dessa bevispoäng eller ej hade det varit önskvärt med en redogörelse för hur de kommit fram till just siffran fem. Bland flera exempel återfinns följande: ”Cirka 40 procent av de förundersökningsprotokoll som har lett till åtal kan inte bedömas som styrkta genom stödbevisning, vilket visar att stödbevisning inte är nödvändigt för åtal”.⁹⁴ En dylik redogörelse hade även varit önskvärd för att närmare kunna värdera vissa slutledningar.

Vidare drar författarna vid upprepade tillfällen slutsatser som för den insatte ter sig tämligen självskrivna. Exempelvis noteras att varje förhör som hålls under en brottsutredning ökar sannolikheten för att styrka brott, vilket är självklart då ett förhör gavs fyra Brå-poäng och det således bara krävs två förhör för att uppnå kravet på minst fem. I rapporten nämns även fotokonfrontation som en utredningsåtgärd som ytterligare bidrar till att brott blir styrkta. För polisiär verksamhet regleras fotokonfrontationer i RPS Rapport *Vittneskonfrontationer*,⁹⁵ i vilken det föreskrivs att urvalet av figuranter vid fotokonfrontation ska grunda sig på det signalement som hörd person lämnat vid tidigare förhör.⁹⁶ Det innebär att varje fotokonfrontation förutsätter minst ett tidigare förhör. Vidare ska alla vittneskonfrontationer, oavsett om det är fotokonfrontationer, gatukonfrontationer etc., dokumenteras i ett förhör.⁹⁷ Att fotokonfrontation med vittnen bidrar till att ett brott anses styrkt genom att nå upp till fem poäng är därmed föga

⁹⁴ Rapport 2009:1, s. 31.

⁹⁵ RPS, Rapport 2005:2, *Vittneskonfrontationer*.

⁹⁶ A.a., s. 12.

⁹⁷ A.a., s. 2.

förvånande eftersom det per automatik innebär åtta poäng. Hade Brå kommit fram till att en genomförd fotokonfrontation i högre eller lägre utsträckning leder till att brott blir styrkta eller personupplärade, jämfört med förhör inriktade på den brottsliga gärningen, hade resultatet kunnat vara av intresse.

Mest anmärkningsvärt är dock att den av Brå förordade polisiära arbetsmetoden torde kunna anses vara direkt lagstridig. Att fortsätta bedriva en förundersökning och avsluta den med protokoll trots att en förundersökningsledare gjort bedömningen att det inte längre finns anledning till dess fullföljande ter sig enligt min mening strida mot rättegångsbalkens stadgande om när en förundersökning ska avslutas. Likaså torde uppfattningen att slutföra och redovisa förundersökningar med protokoll i avsikt att klargöra åklagarnas krav för åtal svårligen kunna anses förenlig med rättegångsbalkens stadgande om förundersökningens syfte,⁹⁸ det ålagda skyndsamhetskravet samt hänsynsprincipen.

Inte heller harmoniserar Brå:s uppfattning att översända betydligt fler protokoll med låg lagföringsprognos till åklagare särskilt väl med regeringens krav på ökad effektivisering inom rättsväsendet och minskat antal överlämnanden. Vid implementering av det förordade arbetssättet torde det föreligga en risk för ett resursslöseri hos såväl polismyndigheter som åklagarmyndigheten. Detta då polisiära resurser tas i anspråk som istället hade kunnat användas till annan prioriterad verksamhet samt att åklagare får avsätta resurs för att läsa in och besluta i utredningar med låg åtalsprognos.

Enligt min mening bör det rimligen kunna förväntas en myndighet som har till uppgift att inhämta och sprida kunskap uppfyller det ansvar de har fått och tillser att deras publikationer håller hög kvalitet och är väl styrkta. Ett krav som inte minst bör anses berättigat då Brå:s rapporter får genomslagskraft och påverkar såväl medborgarna som arbetsmetoder för

tusentals yrkesverksamma. Med anledning av det kontroversiella intervjuresultatet menar jag att det hade varit befogat att mer noggrant ifrågasätta utfallet innan det publicerades. En djupare kunskap om polisiärt utredningsarbete och regelverk hade troligen medfört en förändrad utformning av Rapport 2009:1. Då Brå har för avsikt att publicera ytterligare två rapporter i samma serie är min förhoppning att nu framförd kritik leder till att de fortsatta studierna och analyserna av polisiär verksamhet framöver kommer att präglas av ett mer vetenskapligt förhållningssätt där eventuella slutsatser är väl underbyggda och logiskt hållbara.

6.4 Hovrättens värdering av stödbevisning

I de undersökta fallen återfinns att rätten lagt stor vikt vid stödbevisningen. Skulle exempelvis brottsutredningen avseende misshandel av P.M. saknat stödbevisning tror jag inte att åklagaren hade valt att väcka åtal, än mindre att det hade resulterat i fällande dom. I det fallet hade det ju visserligen fått innebära att patrullen inte gjort några iakttagelser, att P.M. varit ensam vid tillfället samt att patrullen inte kunnat notera några skador på honom. Om så vore och åklagaren valt att väcka åtal hade en besvärlig bevissituation uppstått för åklagaren. Detta då P.M:s utsaga, som dessutom tingsrätten fann ofullständig, ensam hade stått mot de två gärningsmännens berättelse. Under dylika premisser hade troligen åklagaren svårt att övertyga rätten om att saken var ställt utom rimligt tvivel.

Avseende misshandeln av J.A. har domstolen lagt stor vikt vid stödbevisningen i form av vittnesmålet och de skador som patrullen dokumenterat. Utan stödbevisning tror jag inte att åklagare hade valt att väcka åtal. Inte minst med tanke på att misstänkt kommit med en utsaga innehållande ett flertal detaljer som gått att kontrollera. I avsaknad av utredning av det alternativa händelseförloppet hade troligen ärendet lagts ned och aldrig kommit till domstol.

⁹⁸ Se fotnot 37.

Under uppsatsens gång har jag vid flertal tillfällen diskuterat värdet av stödbevisning med polisiära förundersökningsledare, åklagare och domare. Inte någon har instämt i uppfattning om att stödbevisning inte skulle vara mer än önskvärt för att man på objektiva grunder ska kunna emotse en fällande dom. Visserligen har deras bedömningar och åsikter framförts vid informella samtal utan strukturerad frågeställning men det indikerar återigen att det individuella tolkningsutrymmet är vitt varför intervjustudier med begränsat urval bör tolkas med försiktighet.

Sammanfattningsvis har jag således inte funnit något stöd för uppfattning att generellt anse stödbevisning som önskvärt men ej nödvändigt för att en åklagare ska kunna förvänta sig en fällande dom. Resultaten av rättsfallanalysen talar istället för att Hovrätten lagt stor vikt vid stödbevisningen. Den åberopade stödbevisningen har även ansetts styrka såväl målsägandes trovärdighet som tillförlitlighet, vilka sammantaget har gjort att domstolen funnit saken utredd bortom rimligt tvivel.

6.5 Förslag till metoder för att öka personuppleringen

Under studien har följande identifierade faktorer framkommit vilka kan bidra till att fler brott kan klaras upp:

1. Att om möjligt färdigställa utredningen på platsen för brottet, d v s:
 - a. Förhör med målsägande.
 - b. Förhör med vittnen.
 - c. Förhör med misstänkt.
 - d. Utesluta alternativa gärningsmän.
 - e. PM i vilket polismännens iakttagelser av betydelse för brottutredningen dokumenteras.
2. Noggrann skade- och bevisdokumentation.
3. Informera målsäganden om att det är polisen som har att tillse att dokumentationsplikten angående skador uppfylls.

4. Att om möjligt söka undvika konceptförhör vid kränkingsbrott och därigenom minimera diskrepanser mellan hörd persons utsaga och det som förhørsledaren senare nedtecknar.

6.6 Avslutande kommentar

Genom möjligheten att få fördjupa mig i prejudikat, praxis och doktrin har jag fått en ökad förståelse av beviskrav och bevisvärdering, inte minst vad avser bevissvårigheterna i fall med ringa stödbevisning. Under studien har jag dock inte funnit något tvivel utan tvärtom stärkts i min uppfattning att det krävs någon form av bevisning utöver målsägandes utsaga och att rena trovärdighetsmål inte bör kunna leda till fällande dom. Med utgångspunkt i nu avslutat arbete är det min intention att kommunicera innehållet vidare. En implementering av inhämtad kunskap och identifierade framgångsfaktorer i den polisiära organisationen bör kunna resultera i en ökad personuppläring och därigenom även påverka människors upplevelse av trygghet när de vistas i offentlig miljö.

Käll- och litteraturförteckning

Svenskt offentligt tryck

Förarbeten

Prop. 1994/95:23 s. 78

SOU 1938:44

JO

JO 1990/1991

JO 1992/93

JO 1998/99

JK

Rapport

Felaktigt dömda, 2006, JK:s
rättssäkerhetsprojekt

Regeringen

Regeringsbeslut 1:16

Regleringsbrev för budgetåret 2009
avseende Rikspolisstyrelsen och
övriga myndigheter inom
polisorganisationen.

Rikspolisstyrelsen

Beslut CO-903-1120/09

*Polisens planeringsförutsättningar
för perioden 2010-2012*, RPS
Huvudkontoret.

Dokument KA-191-6107/08

Rikspolischefens inriktning, ISBN
13:978-91-89475-71-7.

FAP 403-5

Fördelning avseende
förundersökningsledning.

Promemoria	PM 2005-12-08: <i>Högre uppklaring av mängdbrotten</i> , Leif GW Persson.
Rapport 2005:2	<i>Vittneskonfrontationer.</i>
Polismyndigheten i Skåne	
Handlingsplan	Handlingsplan Huvudenhet, Polisområde Malmö, Dnr: AA-909-6177/09, version 1,00.
Brottsförebyggande rådet	
Rapport 2007:12	<i>Misshandel mellan obekanta</i> - <i>Kan fler brott klaras upp?</i> Del 1.
Rapport 2009:1	<i>Misshandel mellan obekanta.</i> <i>Kan fler brott klaras upp?</i> Del 2.
Rapport:	<i>Anmälda Brott</i> , Slutgiltig statistik för år 2008.
Rapport:	<i>Uppklarade brott</i> , Slutgiltig statistik för 2008.
Rapport:	<i>Kodning av brott vid anmälningar respektive misstankar om brott</i> , Version 2.
Rapport:	<i>Kodning av brott. Anvisningar och regler</i> , Version 7.0, Reviderad 2009-12-15.
Åklagarmyndigheten	
Handbok:	<i>Handläggning av fridskränkingsbrotten</i> , Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006.

Handbok:

Hedersrelaterat våld,
Utvecklingscentrum i Göteborg,
december 2006.

Litteratur

Andersson Torbjörn, Asp Petter,
Eklund Hans, Bengt Lindell

Straffprocessen, Iustus Förlag,
2005.

Bring Thomas
& Christian Diesen

Förundersökning, tredje upplagan,
Norstedts Juridik, 2005.

Carlson Per
& Persson Mikael

Processrättens grunder, femte
upplagan, Iustus förlag, 1998.

Ekelöf

Rättegång V, 6:e upplagan 1987.

Fitger, Peter

Särtryck ur rättegångsbalken, kap
19-28, 36, Norstedts Juridik, 2009.

Granhag, Pär Anders

Vittnespsykologi, Studentlitteratur,
Lund, 2001.

Sutorius Helena, Kaldal Anna

Bevisprövning vid sexualbrott,
upplaga 1:2, Norstedts juridik,
2003.

Elektroniska källor

www.bra.se

www.vr.se

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolen

NJA II 1943 s. 317

NJA 1980 s. 725

NJA 1990 s. 555

NJA 1991 s. 56

NJA 1991 s. 83

NJA1992 s. 446

NJA 2005 s. 712

Mål B1013-09, dom meddelad 090703

Mål B1867-09, dom meddelad 090703

Hovrätten över Skåne och Blekinge

B7661-07

B2931-08

Tingsrätten i Malmö

B1555-08

B4554-08